

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему:

**«Наталія Кобринська – українська громадська
діячка, письменниця»**

Студентки 4 курсу, групи СОІ-41
напряму підготовки (спеціальності)
014.03 «Середня освіта (Історія)»

Мудрої Олександри Василівни
Керівник:

доктор історичних наук, професор
Райківський Ігор Ярославович

Рецензент:

кандидат історичних наук, доцент
Міщук Андрій Іванович

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

м. Івано-Франківськ – 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Формування світогляду та віхи життєвого шляху.....	7
РОЗДІЛ 2. Громадська діяльність	19
2.1 Обґрунтування програмних засад українського фемінізму.....	19
2.2 Захист прав українських жінок у Галичині.....	31
РОЗДІЛ 3. Письменницька і видавнича діяльність	39
3.1 Літературні твори... ..	40
3.2 Видання жіночих альманахів.....	49
РОЗДІЛ 4. Методичні аспекти використання матеріалів дослідження на уроках історії України в школі	55
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Актуальність теми. Теперішній стан розвитку української історичної освіти наголошує на першочерговому вивченні ролі особистості для розуміння таких важливих процесів, як формування національно-державницької ідеї українців та консолідації народу для боротьби за власну державність і соборність. Серед відомих постатей, які все свідоме життя присвятили захисту культурних інтересів українського народу, безперечно, заслуговує на особливу увагу Наталія Кобринська. Вона znana як письменниця, громадська діячка та засновниця «Товариства руських жінок» у Станіславові – першої жіночої української організації в Галичині, що започаткувала рух за права місцевого українського жіноцтва. У далекому XIX ст. Н. Кобринська наголошувала на важливості здобуття жінками освіти, їхнього саморозвитку, рівноправного становища в суспільстві.

Феміністичний рух кінця XIX – початку XX ст. був одночасно новим світоглядним явищем і вираженням ідеї жіночої емансипації та гендерної рівності в соціальних рухах. Без зайвої героїзації та наполегливого пафосу, Н. Кобринську можна справедливо вважати першим теоретиком класичного варіанту українського фемінізму та першим практичним втіленням визвольних ідей у галицькій дійсності. Водночас це була талановита письменниця, яка зуміла виробити художнє бачення жіночої долі та психотипів жіночості в прозі. По суті, Н. Кобринська боролася не за якісь виняткові права жінки, а радше, за притаманні їй громадські права людини, рівної з чоловіками (а не домашньої прислуги, виховательки дітей у шлюбі і т. п.), за інтелектуалізацію українського жіноцтва та утвердження й розвиток загальнолюдських якостей через етнокультурні чинники. Вона започаткувала нову стратегію об'єднання українських жінок через участь у громадських інституціях, навчальних закладах та самоорганізованих формах співпраці, не згадуючи про гендерні конфлікти.

Незважаючи на непересічність постаті Н. Кобринської, її життя і напрямки багатогранної діяльності досі маловідомі для широкого загалу. Крім суто

наукового значення, обрана тема має й чималу суспільну актуальність, з огляду на потребу підвищення уваги громадськості, особливо молодого покоління, учнівської молоді, до безкорисливого служіння на благо рідного народу.

Об'єктом дослідження є громадська і літературна діяльність Н. Кобринської в контексті вивчення історії України ХХ ст.

Предмет дослідження – творча спадщина Н. Кобринської, внесок у розвиток національного руху і фемінізму, взаємини її з провідними українськими діячами культури Галичини і Наддніпрянщини, можливості використання матеріалів дослідження на уроках історії України в ЗЗСО.

Метою роботи є аналіз письменницької і громадської діяльності Н. Кобринської на основі неупередженого аналізу доступних джерел і фахової літератури, з'ясування можливостей для використання матеріалів дослідження на уроках історії України в школі. Звідси випливають **завдання**:

- проаналізувати формування світогляду та віхи життєвого шляху Н. Кобринської;
- охарактеризувати громадську діяльність;
- обґрунтувати програмні засади українського фемінізму та внесок діячки в боротьбу за захист прав жінок;
- висвітлити письменницьку і видавничу діяльність;
- з'ясувати методику використання результатів даної роботи в шкільній освіті.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період 1851–1920-ті рр. *Нижня межа* – дата народження Н. Кобринської, 8 червня 1851 р. *Верхня межа* – 22 січня 1920 р. – смерть діячки.

Територіальні межі роботи – Галичина у складі Австро-Угорської імперії, де проживала діячка.

Стан наукової розробки теми. Постать Н. Кобринської викликала інтерес серед дослідників, найбільше за часів незалежності України. Зокрема, вивченням біографії діячки займалася Ірена Книш у книзі під назвою «Смолоскип у темряві» [14]. Стаття С. Іваха «Зародження й основні етапи розвитку жіночого руху в Галичині» містить згадки про Н. Кобринську в контексті жіночого руху. Після 1991 р. досліджувана тема знайшла відображення в працях Олени Страшенко,

авторки художньо-документального роману «Пані Наталя – баламутниця жінок» [29], Жанни Янко (у статті «Жіноче питання» в працях Наталії Кобринської) [36], О. Турган «Дух часу як універсалія в творчості Н. Кобринської» [30], Володимира Панченка «Феміністка. Наталя Кобринська» [23] та ін.

Джерельна база. Основою для написання даного дослідження послужили опубліковані першоджерела. Зокрема, цінними є «Вибрані твори» Н. Кобринської, що були опубліковані у 1980 р. київським видавництвом «Дніпро» [1]. У цій збірці вміщені різні жанри літератури, такі як оповідання, новели, есе, літературні статті тощо. Вона представляє різнобічний спектр творчості Н. Кобринської і дозволяє читачеві ознайомитися з її найкращими працями. Н. Кобринська була представницею нової української літератури, її творчість характеризується глибоким філософським підґрунтям і дотепним гумором. Вона часто порушувала актуальні соціальні та моральні проблеми, а також зверталася до історії та культури України. Збірка «Вибрані твори» дає можливість читачеві пізнати й оцінити літературний внесок Н. Кобринської, різноманітність її тематики та стилістичних рішень. «Вибрані твори» української письменниці і громадської діячки були перевидані в Івано-Франківську в 2018 р. [2].

Методологічною основою роботи складають принципи історизму, достовірності та об'єктивності. При написанні роботи використано загальнонаукові методи логіки, аналізу і синтезу, а також спеціально-історичні методи періодизації, порівняльно-історичний та проблемно-хронологічний.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали і результати дослідження можуть бути використані в шкільній освіті для проведення уроків (зокрема, з історії України в 9 класі на теми «Суспільно-політичне життя у 60–80 рр. XIX ст.», «Освіта, наука, вплив процесів модернізації на суспільне та повсякденне життя» та ін.), а також факультативних занять. Крім того, зібраний фактичний матеріал і висновки будуть цікавими для підготовки семінарських занять у вищій школі з історичних дисциплін, у громадській роботі.

Структура роботи складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (42 позиції) і літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1. Формування світогляду та віхи життєвого шляху

Європейська демократична революція 1848–1849 рр., відома в історіографії під назвою «весна народів», дала поштовх демократизації суспільного життя, в т. ч. розвитку жіночого руху. В Європі почали жваво дискутувати про «жіноче питання». Жінок пригноблювала капіталістична система, що зароджувалася, вони були в той час не мали рівних прав з чоловіками в громадському житті, а соціалізм повинен дозволити їм кардинально змінити своє становище. Як стверджувала Н. Кобринська, «соціалізм в жодному разі не вирішить жіночого питання, а навпаки поглибить проблему» [14, с. 45]. Вона була переконана, що жіноче питання може вирішити тільки національне самоусвідомлення та освіта.

Наталія Іванівна Кобринська (дівооче прізвище – Озаркевич) народилася 8 червня 1855 року в селі Белелуя на Станіславівщині (нині – Івано-Франківська область). Її батько отець Іван Озаркевич (1826–1903 рр.) був депутатом Галицького крайового сейму та австрійського парламенту. Він відзначився в своїй окрузі як громадський діяч та організатор народних шкіл, а також добрий пастир для своїх парафіян. Мати – Теофілія Озаркевич (з роду Окуневських). Дід Н. Кобринської був відомий як перший популяризатор творів українських письменників у Галичині, Іван Іванович Озаркевич (1795–1854 рр.), ініціатор українського театрального аматорства, автор і постановник п'єс І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, С. Писаревського та ін. Наталія була першою дитиною в своїх батьків. Крім неї, в сім'ї були молодші брати та сестри [14, с. 11].

Наталію від дитинства приваблювали книжки. Хоч для дітей на той час не було все доступне, але вона бралася читати кожну книжку, яка була вдома. Серед книжок батькової бібліотеки знаходила мала Наталія Шевченкового Кобзаря, повісті Г. Квітки-Основ'яненка, «Життя Святих», твори польських поетів, фейлетони москвофільської газети «Слово» 1860-х рр., інші видання. Як водилося в тодішньому середовищі, І. Озаркевич дбав насамперед про освіту синів. Доньок навчав сам, чим Наталія йому і завдячує знанням польської,

німецької та французької мов. Це дало можливість у майбутньому читати польські повісті в оригіналі, а також ознайомлення з європейською класикою в перекладі німецькою.

Поштовхом до зацікавлення Н. Озаркевич феміністичною проблемою стали «Листи з Кракова» професора Юзефа Кремера; невеличка польська книжка з рецензією на якусь французьку розвідку про нерівність жінки і чоловіка [14,с.13]. Ця книжка стала раннім передвісником, першим передчуттям пізніших думок, що вклалися в світогляд майбутньої оборонниці прав жінки. Невпинне читання розвивало допитливий розум молоді Наталі, який уже тоді відрізнявся вдачею до незалежної думки.

Виховуючись у родині, де до жінки ставилися з особливою повагою, Н. Кобринська була прикро вражена, що хтось може ставитися до жінки гірше, ніж до чоловіка. Що це так, Н. Озаркевич дуже швидко переконалася, знайшовши серед творів польських поетів і белетристів книжечку Климентини Гофманової (1821–1862 рр.), польської письменниці-феміністки. Щоправда, її авторитет спочатку не знайшов визнання в Наталії. Хоч вона наближалася до часу дівочого розквіту, в якому було чи не найважче відчувати вищість чоловічої статі, вона піддалася релігійній науці, де Бог велів бути підданою свого чоловіка [14, с.13].

Однак якимось Н. Озаркевич знайшла цікаву для себе книжку під час гостювання в будинку знайомого священника – «Історію цивілізації в Англії» Г.Т. Бокля [14, с.14]. Вона перечитала видання з глибоким інтересом, поглибила знайомство з творами класиків європейської літератури, які привозив брат Володимир. Ровесниці Наталії, згідно вимог тогочасного виховання й освіти, не переступали таких меж, як вміти добре написати листа, проводити рахунки та бути для всіх домашніх покірною та невтомною служницею. Проте Н. Озаркевич була далека від тих обмежень у вихованні дівчат, які не наважилися вийти за межі проповідуваних засад.

Завдяки високоосвіченій атмосфері рідної хати, товариським зв'язкам та постійній роботі над собою, Н. Озаркевич яскраво відрізнялася своєю начитаністю, освітою та зацікавленнями. Небуденною вдачею, музикальністю,

грою на фортепіано – вона привертала до себе загальну увагу. Те, що ці високі риси були властиві стрункій і незвичайної краси дівчині, цілком зрозуміло причарували вродливого і з вразливою душею артиста – Теофілія Кобринського. Син пароха о. Івана і Магдалини з с. Назаревичів мав закінчені теологічні студії, до того ж був здібним піаністом та виділявся гарним голосом і композиторськими здібностями. Молодий суджений мав наукові зацікавлення, а також мав нахил до солідної праці. Понад все був уважний до проблем, які цікавили Наталю. Тож не дивно, що вона з-поміж інших обрала його. 31 серпня 1874 р. в Белелуї Наталія з роду Озаркевичів взяла шлюб з Теофілем Кобринським [14, с.15].

Подружжя, зберігаючи родинну традицію, було далеким від консервативних зразків, від банальних зв'язків, у яких індивідуальність, розум і талант приносилися в жертву застарілим поняттям «на задимленому вівтарі кухонної плити». Як засвідчує сама Наталія Кобринська, о. Теофіль не тільки респектував інтелектуальні потреби своєї дружити, а й сприяв, допомагав та йшов як щирий друг назустріч. Наталія з радістю згадувала пізніше про перший подарунок свого чоловіка, це були твори М. Гоголя і російського письменника М. Тургенєва, на той час її улюблених авторів. З переконанням писала вона про потребу духовної близькості в подружжі та про важливість такого зв'язку між чоловіком та жінкою – двома індивідуальностями, яких єднала свобода почуття та змагання за кращий сенс життя.

До подальшого поглиблення і доповнення тогочасної освіти долучилися брати Наталії, які привозили книжки на наукові та соціальні теми [14, с.16]. Тоді вже читалися такі твори, як Г. Бюхнера «Сила й матерія», Гекля «Світові загадки» та ін. Своїм братам Євгенові та Лонгинові, які познайомилися у Львові з Іваном Франком, завдячує Н. Кобринська пізнання творів наддніпрянського політичного емігранта, прихильника ідеї «громадівського соціалізму» М. Драгоманова, М. Чернишевського, Б. Лимановського, К. Маркса і Ф. Лассалю, переважно російською мовою або в російськомовному перекладі. Особливо їй припав до душі роман М. Чернишевського «Что делать?» («Що робити?») з

домінуючою постаттю Віри Павлівни, що виборола своє особисте щастя, суспільну позицію і незалежність, притягував увагу до розв'язки «жіночого питання». Приїзд братів, які були молодими студентами, відвідини їхніх товаришів створювали нагоду для оголошення й розгляду нових ідей та дискусій [14, с.16].

В 1870-х рр. подружжя тимчасово перебралося до недалекого Снятина. О. Теофіль виявився дуже діяльним патріотом. Він створив у Снятині народну читальню, а при ній змішаний хор, якого був диригентом. У репертуарі цього хору був секстет М. Вербицького до слів «Заповіту» Т. Шевченка, що виконувався довгі роки і завжди мав враження на слухачів. Це був час, коли в духовному розвою Наталії наступив перелом. «Твори цієї школи почали руйнувати не лиш мої релігійні переконання, але теж і погляди на життя та на суспільний лад, що мене окружав. Це не переходило в мене мирно, я відчувала, що трачу під собою ґрунт, і сильна душевна боротьба до найвищого ступня дратувала мої нерви ...» [14, с.17], – згадувала пізніше вона.

Переїзд до Снятина змінив форму занять у звуженому домашньому господарстві. Молода господиня зауважила, що жіноча праця непродуктивна і це є трата часу на дрібниці. Н. Кобринська стала придумувати можливості раціональної організації цієї праці і заводила практичні зміни. Однак це не сприйняли її подруги, суспільне оточення, що були консервативно настроєні й не бачили самостійної ролі жінки в громадському житті. Вона спостерігала, що починає бути для них смішною. Для чутливої і гордої вдачі залишилася відокремленість та замкнутість. Для людей потрібно мати інші думки, а власні задуми, сумніви та спостереження залишити для себе. Соціалізм, яким вона зацікавилася, спонукав Н. Кобринську розглядати становище жінки в родині та в загальнокультурних рухах. Знову о. Т. Кобринський придбав їй книжку, що мала вплив на її суспільні погляди: «Про неволю жінок» Джона Стюарта Мілла в німецькому перекладі. Ідеї одного з найвизначніших умів тогочасної науки роз'яснили всі темні думки, з них вона черпала впевненість та силу. Захоплена

цим твором, Н. Кобринська почала з участю чоловіка перекладати його для того, щоб видати на українській мові [14,с.19].

Здавалося, що час творчої, плідної праці, яка б мала широкий вплив і значення, вже близький. Але напередодні здійснення цих сподівань прийшла страшна звістка – передчасна і несподівана смерть о. Теофілія Кобринського 14 березня 1882 р. [14,с.19]. Молода вдова повернулась в батьківський дім до Белелуї в «крайній розпуці ...», – як пише в своїй автобіографії про цей найстрашніший удар в її житті. Крім болю і нещастя, вона не відчувала більше нічого, навіть книжки, подруги з дитинства стали байдужі. втратила Наталія справжнього друга, приятеля, та повірника всіх задумів. На свіжій могилі в Снятині поставили пам'ятник, а на його чотирикутній підставі вирізьблено напис, взятий з поеми «Сон» Т. Шевченка з деякою зміною:

Прощай світе, прощай земле

Неприятний краю!

Мої муки, мої люті

В хмарі заховаю.

Прощай і ти моя мила,

Безталанна вдово!

Я до тебе літатиму

З хмари на розмову.

Цей напис передавав трагедію в особистому житті Н. Кобринської. Щоб полегшити похмурий настрій, батько відвіз доньку до Відня. Брати намагалися залучити сестру до культурного та громадського життя Відня і брали в ньому активну участь. Н. Кобринську супроводжували на лекції в Українській студентській громаді «Січ», заснованій у столиці Австрії в 1868 р. Там вона познайомилася з Остапом Терлецьким (1850–1902 рр.), відомим громадським діячем, публіцистом, літературознавцем, ученим і видавцем [14,с.20].

Уперше після чоловіка О. Терлецький сприйняв розмову «про загальні справи» серйозно, без жодного сумніву, як правдиву і варту уваги. Крім того, він запідозрив її в небувалому таланті до яскравих і емоційних оповідань і відразу

порадив написати: «Але як?» – запитала вона з подивом. «Про те, що говорите, і так, як говорите», – просто відповів О. Телецький. І вона написала своє перше оповідання «Пані Шумінська» (1883 р.), згодом перейменований на «Дух часу» [14, с. 25]. Написана під псевдонімом Анна Струтинська повість була зачитана вголос у присутності авторки на засіданні товариства «Січ» і викликала неабиякий інтерес. Це окрилило Н. Кобринську і підтвердило, що вона вміє писати. Друге оповідання «Задля кусника хліба» (1883 р.) також сподобалося січовикам і цього разу відповіло критичною і дуже позитивною рецензією.

На вічу в Коломії 7 серпня 1884 р. Н. Кобринська мала особисте знайомства з І. Франко та М. Павликом, що значно посилило її ідейні позиції. І. Франко вказував на «справжній національний інтерес» і повторював переконання, що «лише на національному рівні маси можуть дійти до спільної культури і цивілізації ...». І. Франко та М. Павлик всіляко підтримували Н. Кобринську [14, с. 40]. Під ідейним впливом І. Франка, соціалістів-радикалів у галузі жіночого руху, видавничої, культурно-громадської діяльності у 1884 р. з ініціативи Н. Кобринської було створено «Товариство руських жінок в Станіславові». Його головним завданням було поширення нових ідей засобами літератури та вплив на розвиток «жіночого духу». За словами Н. Кобринської, література – це «справжня картина світлих і темних сторін суспільного ладу, його потреб і браку достатку» [14, с. 41].

Члени товариства виступали з лекціями про сучасне становище жінки в Русі-Україні та феміністичний рух у Європі, дбали про піднесення свідомості українок і заохочення їх до такого ж руху, як в Європі. Однак невдовзі через суперечки та претензії деяких членів, що намагалися зробити товариство благодійним, Н. Кобринська залишила його, але це не змусило її відмовитися від боротьби за рівні права жінок.

Н. Кобринська планує видати літературний альманах за участю жінок з усієї України. Вона пише жінкам-письменницям, які брали участь у русі реалізму. Лише реалізм у літературі, в її розумінні, передає ідею реального світу, справжнього життя, безперешкодних, неглазурованих людей і людських

пристрастей і стосунків. Зусилля Н. Кобринської не були марними. За допомогою І. Франка та Олени Пчілки до участі в альманасі вдалося залучити 17 авторок з Галичини та підросійської України: Ганну Барвінок, Олену Грицай, Дніпрову Чайку, Уляну Кравченко, Софію Окуневську, Анну Павлик, Климентину Попович, Михайлину Рошкевич, Людмилу Старицьку, Лесю Українку, дружину І. Франка Ольгу Франко та ін. [14, с. 95].

Це перша солідна збірка літературних творів українських жінок, упорядкована Н. Кобринською та Оленою Пчілкою при допомозі І. Франка, видана 1887 р. під назвою «Перший вінок». У передмові до «Альманаху» Н. Кобринська підкреслила його історичне значення, що вперше на полі спільних справ зустрілися жінки зі Східної України та Галичини: «Наша жіночність вище цього» [14, с. 97]. Альманах викликав дискусію між Н. Кобринською та редактором «Зорі» Г. Цеглинським (1852–1913 рр.), рецензентом оповідання «Пані Шумінська (Образок з життя)». Він зауважив, не заперечуючи соціального аспекту відтворення дійсності у вміщених творах альманаху, що «думка у них переважно соціальна, але соціалізм той найкраще виражений в трьох сонетах такої ідеальної, гуманної натури, що кожний з ним погодиться ...» [14, с. 104]. Н. Кобринська, у свою чергу, написала «Відповідь на критику жіночого альманаху в «Зорі» з р. 1887» не через свою вражену амбіцію, а для спростування несправедливих, безпідставних закидів рецензента. Полемічний виступ Н. Кобринської вийшов за межі захисту творів, уміщених в альманасі, за маніфестувавши позицію щодо напрямку і мети жіночого руху.

У 1887 р. Н. Кобринська із Софією Окуневською виїжджають до Цюриха, де вона особисто познайомилася з польським соціалістом Б. Лімановським, одним із засновників соціалістичного руху в Австро-Угорщині. Н. Кобринська спеціально приїжджає до Женеви для зустрічі з М. Драгомановим [14, с. 110]. Захопившись ідеями соціалізму, вона попросила відомого німецького марксиста Августа Бебеля перекласти його книгу «Жінка і соціалізм» і отримала дозвіл. Питання звільнення жінки від домашнього гноблення та її громадського статусу Н. Кобринська не пов'язувала з соціалізмом. Вона скористалася

нагодою, щоб обговорити це з німецькою соціалісткою Кларою Цеткін, засновницею міжнародного Жіночого дня. К. Цеткін висловила опозицію проти розділення жіночих справ, якого, як кажуть, взагалі немає. Вона стверджувала, що зі зміною капіталістичної системи зміниться і становище жінок [6, с. 169].

На відміну від К. Цеткін, Н. Кобринська виявилася блискучою не лише як полеміст, а й як візіонер – людина з багатою творчою уявою. За її словами, ставлення до жінок не залежить від матеріальної забезпеченості й тим більше не від впровадження соціалізму. Бо немає гарантії, що прихильники патріархату одразу змінять своє ставлення до дружини просто через соціалізм. Жінка повинна спочатку ідентифікувати себе як жінку та озброїтися знаннями науки, права і знаннями в різних сферах праці, щоб заробляти собі на життя, бути більш самостійною від чоловіка. Своє життя і талант Н. Кобринська присвятила підвищенню самосвідомості та впевненості жінок у собі. Вона організувала видавництво «Жіноча бібліотека» в 1896 р., видала три томи літературного збірника «Наша доля» (1893–1896 рр.). Пізніше подала серію петицій до австрійського парламенту про право навчатися жінок в університеті, відкриття жіночої гімназії в Галичині тощо. Незважаючи на відмову імператорської влади, Н. Кобринська весь час шукала шляхів і лазівок для забезпечення прав жінок, була нестримною [17, с. 55].

У 1888 р. Н. Кобринська стала співробітником чеської енциклопедії («Науковий словник Отта»), підтримувала зв'язки з чеським фольклористом і етнологом Ф. Ржегорчем, виставляла в Празькому музеї гуцульське народне мистецтво та українські книги. У 1891 р. вона очолює делегацію діячів української культури Галичини в поїзді на виставку народно-промислових виробів у Празі, де розширює знайомство з чеськими громадсько-культурними діячами, вивчає чеський жіночий рух. Серце стискалося, коли, оглядаючи красу і багатство витворів рук чеського народу, порівнювала зі здобутками русинів-українців, яким ніколи не бракувало інтелектуальних здібностей, але про освіту котрих ніхто не дбав [14, с. 115].

1899 р. Н. Кобринська разом з українською письменницею з Буковини Н. Кобилянською побувала на XI археологічному з'їзді в Києві. Гостювала в Олені Пчілки, з котрою познайомилась ще 1891 р., коли та везла свою доньку Лесю Українку до Відня на лікування. Вона відвідала М. Старицького, І. Нечуя-Левицького. З Києва спеціально поїхала до Чернігова, де склала візити М. Коцюбинському та Б. Грінченку. Отже, Н. Кобринська мала добрі контакти з лідерами українського національного руху на підросійській Україні. Пізніше своє враження від перебування в наддніпрянських побратимів Н. Кобринська передасть у своєрідних «відчитих» у Чернівцях та Львові в нарисах «У Нечуя», «Із подорожі по Україні» [39, с. 117].

Особливою гостинністю відзначалася й сама Н. Кобринська. В її болевівському домі побували О. Кониський, Ф. Ржегорж, І. Франко з родиною, М. Павлик, О. Кобилянська, Є. Ярошинська та багато інших. «Завжди свідомі своїх цілей і почуття сили, Кобринська високо держала прапор, – згадував Д. Лукіянович, – а її домівка в Болехові оглядала гостей близьких і далеких, з-за кордону, молодих і старших, а всі вони відходили звідтіля очаровані товариською культурою Озаркевичів і духовними прикметами Кобринської» [14, с. 125].

Хоча більшість часу приділяла жіночій тематиці, Н. Кобринська не залишала без уваги і літературну працю. Найпліднішою літературною діяльністю для неї були 1880–1890-ті роки. Оповідання «Задля кусника хліба», «Дух часу» (опубліковано в альманасі »Перший вінок») (1887 р.), «Янова» (1885 р.), «Виборець» (1889 р.), «Жидівська дитина» (1890 р.), «Перша вчителька» (1892 р.), «Liebethanung» («Передчуття кохання», 1892 р.), повість «Ядзя і Катруся» (1896 р.). Н. Кобринська завжди звертала увагу на найменший відтінок духу часу і не нехтувала появою в Україні нових літературних течій, особливо символізму [23, с. 45]. У трьох томах альманаху »Наша доля», укладеного Н. Кобринською в 1893–1896 рр., вона опублікувала кілька творів у модерному стилі («Душа», «Омек», «Святий Миколай», «Блудний метеор»), за що була атакована критикою. У листі до І. Нечуя-Левицького від 16 листопада

1895 р. вона писала: «Не дуже то корисний для мене час. У нас тепер по поводу нових проколюючихся літературних напрямів такий хаос, що і сміятись і плакати хочеться. Мене для того і не люблять, що я з деяких наших вчених сміюсь. Та як не сміятись, як їм таке трапляєшсь, що просту мішанину кепського реалізму з романтизмом беруть за новий напрям «настрою» [14,с.133].

Свої спостереження, міркування про індивідуальний стиль, художню умовність, народність літератури Н. Кобринська висловила в низці літературно-критичних праць: «Промова на науковій академії в ювілей відродження русько-української літератури» (1898 р.), «Про Нору Ібсена» (1900 р.), «Август Стріндберг» (1901 р.), «Символізм в народній поезії» (1905 р.), «За кадильнію» Дениса Лукіяновича» (1898 р.), «Філістер. Події з родинного життя» (1910 р.). Її оцінка мистецьких явищ досить об'єктивна, справедлива, виважена та високопрофесійна. Розвиток української літератури вона пов'язувала з критичним реалізмом. Бо з течією реалізму виникла проблема найнижчого класу, тому що скрізь і тут виникала боротьба робітників проти капіталу, найманих сил проти експлуататорів [15]. Своїм молодшим колегам Н. Кобринська радила дотримуватися реалізму. У листі до Ольги Кобилянської від 17 лютого 1894 р. вона закликала літераторів-початківців не витратити час на бездіяльність [9,с.122]. Н. Кобринська послідовно відстоює реалістичний принцип письма, вірність правді життя, але водночас визнавала право митця на пошук власного способу відтворення цієї правди. Реалізм має багатий потенціал для розширення можливостей літератури про людину, і він ніколи не вичерпується .

Роздуми про реалізм і наполегливий творчий пошук характерні для літературного стилю Н. Кобринської на початку ХХ ст. [3, с. 203]. Вона брала участь у наукових конференціях та ювілейних заходах діячів літератури та культури. 1902 р., коли помер французький письменник-натураліст, критик і політичний активіст Е. Золя, телеграму, що містила співчуття, підписала Н. Кобринська разом з І. Франком, М. Павликом, О. Кобилянською, О. Маковеєм, В. Гнатюком, В. Стефаником та ін. [18, с. 93]. Н. Кобринська 1906 р. від імені галицького жіноцтва привітала прощальні виступи М. Заньковецької та

М. Садовського у Львові. Усі її зусилля були зосереджені на боротьбі за права жінок. Вона відверто писала 10 жовтня 1900 року: «Я образила стільки людей і витримала стільки брехні у зв'язку з феміністичною справою, що я відчуваю, що ось-ось втрачу силу волі» [14, с. 140].

У 1904 р. вийшла збірка творів Н. Кобринської, написаних у новій (експресіоністичній) техніці «Казки» («Судільниці», «Чортище», «Хмарниця», «Прости біг», «Рожя»). Зміна стилю письменниці означала не відхід від реалізму, наслідування європейських зразків, а вияв іншого напрямку, а саме символізму, щоб вивести естетичне сприйняття української літератури на світовий рівень. Творча, динамічна, орієнтована на дії, радикально сучасна, Н. Кобринська постійно прагнула покращення себе та суспільства, була чутлива до духу часу. Українська письменниця і громадська діячка брала участь у літературній дискусії про розвиток української літератури, започаткованій М. Вороним, І. Франком та С. Єфремовим у 1901–1904 рр. [20, с. 52].

Після публікації «Казок» (1904 р.) у Н. Кобринської, як і у В. Стефаника та Марка Черемшини, настала тривала творча пауза. Лише Перша світова війна, яка руйнівним колесом прокотилася Галичиною, не оминула й Н. Кобринську, змусивши знову взятися за перо [32, с. 73]. 1915 р. Н. Кобринську, як і В. Стефаника, заарештовують за підозрою в російському шпигунстві. В. Стефаника звільнив з-під варти адвокат і письменник Марко Черемшина, а Н. Кобринську вдалося звільнити завдяки А. Чайковському. В. Стефаник їде до Відня і пише оповідання «Марія» та «Діточа пригода» (1916 р.). Відразу після арешту Н. Кобринська відгукнулася на воєнні події в оповіданнях: »Кінь», «Полишений», «Свічка горить» (1915 р.), потім – «На цвинтарі», «Каліка» (1916–1917 рр.). У 1918 р. Н. Кобринська підготувала і передала на Наддніпрянську Україну збірку оповідань, з якої дійшла до нас казка «Брати», написана в березні 1917 р. і опублікована в збірці «Поклін пам'яті першої поборниці прав жінки Наталії Кобринської» лише в 1921 р., в річницю її смерті (решта творів, на жаль, загубилася) [23, с. 49].

В останні роки життя письменниця дуже бідувала, жила в голоді і злиднях. Повертаючись зі Львова, Н. Кобринська в дорозі заразилася тифом і померла 22 січня 1920 р. Тихо, спокійно лягла в болехівську землю, сказавши свій заповіт: «Мене вже серце не болить ...» [23, с. 51].

Таким чином, величезний вплив на формування світогляду Н. Кобринської мали прочитані книги, підтримка родини, сім'ї та чоловіка, що помер у молодому віці. Завдячуючи своїм братам вона познайомилася з творами видатних українських діячів, таких як М. Драгоманов, І. Франко та ін., що були прихильниками ідей «громадівського соціалізму». Н. Кобринська зрозуміла несправедливу ситуацію, коли жінки в тогочасному суспільстві не мали рівних прав із чоловіками, як правило, займалися тільки вихованням дітей та господарством, не виходячи за межі тодішніх засад, не розширюючи світогляд і не розвиваючи себе. Доля жінки стала питанням, якому Н. Кобринська захотіла присвятити свою енергію і талант, особливо після того, як залишилася вдовою. Вона поставила собі за мету через літературу вплинути на розвиток жіночого руху. Її творчість досліджує трагічну долю жінки та її залежність від моралі.

РОЗДІЛ 2. Громадська діяльність

2.1 Обґрунтування програмних засад українського фемінізму

Зламана втратою чоловіка, Наталія стривожила батьків та родину своїм душевним станом. Найближчі старалися оживити в ній зацікавлення до ідей, що давно займали її розум. Батько о. Іван Озаркевич, будучи послом до Державної ради, часто їздив до Відня. Там студіював медицину і молодший брат Наталії, Євген. У цю красиву столицю над Дунаєм, багату на різні культурні пам'ятки, вишукану архітектуру, пишні бібліотеки, парки, театри – приїхала з батьком Наталія [14, с. 59].

Склалося так, що в цьому важливому осередку європейської культури Н. Кобринська зустрілася з блиском великої столиці та вперше спрямувала свої кроки в українське громадське життя. На той час воно вже мало у Відні свою традицію. Найрухливішим осередком було товариство «Січ». З його бібліотекою Кобринська подекуди вже була ознайомлена завдяки братам Євгенові та Лонзингові, що привозили книжки з «Січі». Перебуваючи у Відні вона пильно ходила на всі збори та вечірки які там часто відбувалися. Але нагода для спільного знайомства з колом січовиків була не тільки в домі товариства. Віденське помешкання о. Озаркевича було таке ж гостинне і відкрите для приятелів і знайомих його дітей [14, с. 62].

Найбільше значення для Н. Кобринської мала зустріч з найвидатнішим діячем «Січі» – Остапом Терлецьким, котрий тоді перебував у Відні. Побачивши непоказного, похилого та здебільшого мовчазного Остапа, про якого скільки чула, слухаючи його промови у «Січі», Н. Кобринська заговорила до нього щиро та відверто про загальні справи. Наталія запримітила, що О. Терлецький не вважає її за якусь ексцентричну особу, а за таку, що в загальних питаннях має реальні погляди. Це було причиною її щирої розмови з ним [14, с. 65]. О. Терлецький запропонував їй взятися за писання. Для Н. Кобринської це було несподівано і хвилююче, тому що вона не знала, як і про що. Його відповідь: «Про те, що говорите, і так, як говорите». Такою відповіддю не вдалося зразу повірити в свої сили. Зрештою, Н. Кобринська запідозрила братів у тому, що це

вони за допомогою О. Терлецького спробували зайняти її літературними питаннями. Проте йому вдалося її переконати.

Н. Кобринська почала писати про старшу попадю, яка замість обіднього сну вирішила плести панчошу, а в її пам'яті оживали події цілого життя, цілєю якого були діти. Але вони не виправдали материнських сподівань та пішли іншими дорогами, ніж вона думала і бажала. Усім заволодів дух часу, який руйнував усі дотеперішні звичаї, віру та погляди. І в уяві Н. Кобринської постала постать пані Шуминської з її трагічним конфліктом до світу. Ця розповідь Терлецькому прийняла суцільну форму новочасної новели, а авторка показала обізнаність з вимогами композиції та стилю [8, с. 57].

«Пані Шуминська» О. Терлецькому сподобалась. Але цього авторитетного визнання не вистачало, щоб Н. Кобринська виступила зі своїм твором, тому що невідомо, як до цього будуть ставитися інші. Н. Кобринська не хотіла визнавати своє авторство, тому придумала псевдонім Анна Струтинська. Суспільний інтерес, який викликало це оповідання, дав Н. Кобринській віру, що вона дійсно може писати. Так відбувся, хоч і під псевдонімом, літературний дебют Кобринської. Це сталося в кінці 1883 р. [14, с. 80].

У першому літературному творі Н. Кобринської виявилися ідеї, які давно приковували її увагу та які не покидали її протягом життя: особисте й суспільно-громадське життя, становище в новому світі, що йде на зміну застарілому недоречними пережитками давніх традицій. Ними наскрізь пройнята пані Шуминська, яка в шістнадцятирічному віці вийшла за вибором батьків. Коли народились її доньки, молода пані, хоч любила їх, але воліла мати синів. Вважала хлопця щасливішим від дівчини, порівнювала себе з чоловіком, батька з матір'ю та інших знайомих жінок з чоловіками. Втім, дім став для неї цілим світом. Вона не бачила більше, ніж простору за вікнами, та не покидала його стіни. У цьому полягало все її життя, той дім був цілим її щастям. Ця новела названа «образком з життя» й життєво переконлива. Глибоко пройнята ідеєю відродження української жінки, Н. Кобринська в першому творі передала тільки

те, що переживала жінка консервативних поглядів, вірна віковим традиціям [9, с. 122].

У частих розмовах з січовиками про ідеї всестороннього європейського руху: культурного, політичного, соціального, головне місце займало жіноче питання, що цікавило тодішніх теоретиків суспільних реформ. До тодішнього найближчого довкілля Н. Кобринської можна віднести її друге оповідання «Задля кусника хліба», персонажі якого відзеркалюють подію в родині авторки. Це любовна трагедія брата о. Володимира. Атмосфера родинного життя галицько-австрійської провінції, гнітить своїм непорушним ладом вікової традиції кожний порив. Серед громадського життя жіноча молодь, як дорогий цвіт, кошаний як жертва суспільного ладу й родинної тиранії. У тій безоглядності жінка – невілляниця. Але вийти заміж це ще чи не найкраще. Галицьку скруту найбільше відчували жінки, для яких самотнє існування давало заміжжя. Народна філософія про шлюб полягала в тому, що для дівчини хлопець хай який то аби був, щоб хоч хліба роздобув. Для убогих дівчат без приданого залишалася доля на довічне дівування [2, с. 55].

Така доля чекала героїнку другого оповідання Н. Кобринської. Попадання Галя – сирота без приданого, крім краси й успіху на забавах, не могла вийти заміж за теолога, як того хотіла. Хоч Степан, що здавалося б, щиро її покохав і бажав одружитися, повинен був покинути тому, що мати Галі не змогла роздобути потрібних йому грошей. Інших перспектив Галя не могла бачити. Тому постановила собі бути жінкою сільського вчителя, якого не любила і зважилась на це «Задля кусника хліба». Коротко кажучи, ось такий був сюжет твору Н. Кобринської, що мав суспільний резонанс. «Задля кусника хліба» читав у «Січі» кілька місяців після «Пані Шуминської» сам Остап Терлецький. Але найвища оцінка прийшла в листі до Н. Кобринської від І. Франка. «...Чи знаєте Ви, що це Ви написали таку штуку, якої рівної вся наша література досі не видала...». У 1910 р. І. Франко назвав цей твір найкращим з усіх її писань. А коли це оповідання з'явилося в журналі «Зоря» у Львові, як засвідчує М. Грушевський,

галицькі попадянки читали його зі сльозами на очах. А для загалу жіноцтва «Задля кусника хліба» було просто сенсацією, якою зачитувалися всі [2, с. 63].

Розмови з січовиками про емансипацію українського жіноцтва мали наслідки. У 1880 р. з ініціативи віденської «Січі» відбулося перше віче українських студентів з «жіночого питання», що вперше подало прилюдний голос у справі жіночої рівноправності, і ця думка йшла від січовиків [14, с. 71]. На вічу українських студентів у Коломиї 7 серпня 1884 р., скликаному у справі українських викладів у Львівському університеті, виступив Василь Полянський з рефератом про «жіноче питання». Сама присутність Н. Кобринської на засіданні вказує, що вона безпосередньо була причетна до цієї події. Українська письменниця і громадська діячка всіляко підтримувала постановку проблеми про гендерну рівність чоловіків і жінок, що була новаторська для того часу.

Для Н. Кобринської це коломийське віче мало ще один важливий момент. Тоді вона вперше побачила І. Франка, з яким до того часу тільки обмінювалась листами. При тому Н. Кобринська згадує, що І. Франко був тоді в редакції «Зорі», де помістив оповідання «Задля кусника хліба». Франкова оцінка давала їй надію на подальші літературні «подвиги». Літературні успіхи остаточно закріпили віру в себе та вибрану дорогу. Визнання з боку І. Франка та інших авторитетних літераторів були поважною запорукою для Н. Кобринської. Вона впевнилася в тому, що не тільки має про що говорити до загалу, але і здатна прихилити інших до своїх думок. Хоч коломийське віче не внесло великого результату щодо «жіночого питання», але ця тема стала актуальною в громадському житті. Під цим впливом Н. Кобринська вирішила стати на шлях практичного здійснення своїх ідей – громадською працею серед українського жіноцтва [18, с. 92].

У той час, коли розвивався світогляд Н. Кобринської та усталювалися її погляди на національні справи, українське громадське життя під австрійським пануванням в 1870-х рр. було убоге й закостеніле. Вона заглиблювалася в світ книжок, де бачила живі струї, а в тогочасному житті Галичини, з її консервативним ставленням до жінки як насамперед домашньої помічниці

чоловіка – стагнацію. І. Франко писав про ті часи, як про добу «тяжкого перелому серед галицько-українського суспільства» [18, с. 93].

На чоло громадського, культурного і політичного життя в Галичині висунулися тоді дві «партії»: українофільська, або народовська, представники якої вважали вживання в пресі й книжках народної мови за головне своє завдання, відстоювали права окремої української нації, та москвофільська, або староруська течія, що визнавала одноплемінність українського народу з московським, уживаючи в своїй пресі так званого «язичія», тобто мішанини української, церковно-слов'янської, московської і польської мов. Народовці сумували за Україною, якої насправді добре не знали, за козаччиною, бунчуками і т. п. [14, с. 72]. Зате москвофіли сумували за православ'ям і беззастережно тяжіли до Москви, шукали в ній опертя проти польсько-шляхетського наступу, домінування поляків у Галичині. Коли патріотизм народовців обмежувався до життя в сяді австрійської лояльності, за яку, як писав Андрій Чайковський, ніхто нічого не давав, а навіть не обіцяв, що ж тоді говорити про органічну працю над народом, про соціальні проблеми [14, с. 73].

У середині 1870-х рр. у Галичині, насамперед серед молоді, почали поширюватися соціалістичні ідеї, з одного боку під ідейним впливом М. Драгоманова й інших політемігрантів з Росії, з другого – через читання модних тоді соціалістичних авторів і взагалі творів з суспільно-політичною тематикою. На українському ґрунті цей соціалізм не мав чистої форми марксизму й історичного матеріалізму, він перейшов через призму своєрідних галицько-українських відносин і знаний був у своїх початках під назвою «поступовства», а тих, хто його визнавали, називали «поступовцями». Характеристичними прикметами того руху були тяга до європейської суспільно-політичної літератури в теоретичній основі та політизація своєї діяльності в практичній ділянці, чим доволі різко відрізнявся від обидвох панівних до того часу таборів галицького українства – народовства і москвофільства [14, с. 74].

Під впливом цих «поступових» ідей стояла в більшій мірі віденська «Січ» і група львівської молоді на чолі з Іваном Франком та Михайлом Павликом.

Через часті зустрічі з січовиками і широке коло знайомства з ними та з огляду те, що «поступовці» спирали свої ідеї і суспільні тези на науковій підставі й заохочували своїх прихильників до поглиблення їхньої загальної й політичної освіти, Н. Кобринська симпатизувала з «поступовцями» і втримувала з ними в початках жваві контакти. Сприяли їм близькі товариські зв'язки молодих Озаркевичів-Окуневських з провідними поступовцями. Та найбільш вирішальним було те, що всі знайомі поступовці й січовики були прихильниками суспільної рівноправності жінок з чоловіками. На невідкладну потребу жіночої емансипації вказували пасивність галицького жіноцтва, що в громадському житті нічим себе не проявляло, для якого не існував широкий світ з його новими ідеями й змаганнями [14, с. 76].

Як винятки з правила, на галицькому обрії з'явилися сестри Михайла Павлика, гуцульські дівчата з Косівщини, Анна й Параска, яких поліція й суди безперервно переслідували за їхні погляди й зацікавлення громадськими справами. Невтомні й впливові пропагандистки нових ідей, на думку М. Грушевського, індивідуальністю далеко сильніші та яскравіші від свого брата. Особливо старша Анна, учасниця першого соціалістичного процесу у Львові 1877–1878 рр., з гідністю й відвагою, розумно й дотепно відбивала напади поліції і слідчих у безкінечних арештах і розправах. Вона й сама пробувала пера. Яскраві оповідання А. Павлик з тюремних переживань, написані в косівському діалекті, були друковані у львівському «Дзвоні» та в женеvській «Громаді». Пишучи про гніт польської адміністрації, про п'яниць-жандармів і придуркуватих суддів, вона не раз жаліла, що боязкі жінки мало втручаються до загальних справ [36, с. 77].

«Смутна історія нашого народу і смутна доля його жіноцтва ...» [14, с. 77], – зауважує Н. Кобринська, пишучи про тогочасне українське жіноцтво в Галичині. При розгляді фольклорного матеріалу вона знаходить у ньому «сліди давнього суспільного ладу, де жінка лиш грала роль й поважалась за просту робочу силу ...». Це нижче становище від чоловіка займає селянка не тільки в піснях, але й у щоденному житті: «старшим» у родині є батько, брат, чоловік, а

навіть найстарший син. Груба поведінка з жінками впливала в чоловіків з таких «святих переконань»: «коса не клепана, а жінка не бита – то все одне», «як чоловік жінку не б'є, то в ній утроба гниє». Та найбільше лихо – це темнота і безпросвітність селянки. Хоч у 1872 р. заведено для дівчат шкільний примус і перед страхом кари вони ходили до школи, але часто вважають це за «річ цілком непотрібну». Звичайно, закінчивши навчання читання та рахунків, «... ніколи вже не заглядають до книжки та швидко забувають і ті початки, яких у школі навчилися». Попадянки спершу небагато відрізнялися від селянок. Хіба, як каже Н. Кобринська, «нап'яленою по новій моді сукнею та вмінням читати і писати» [14, с. 15].

Не інакше думали і їхні чоловіки: «Чого нашим дочкам треба? Чи тої музики на фортепіянах?.. Кури, качки, гуси, ось музика для наших дочок, а мало раз їм того, то послухають, як скреготять жаби в ріці, як співають дяки в церкві, як свищуть пташки в садах!... Треба їм може романсів, поезій! Всі ті витребеньки не для наших дітей... З того всього беруться тільки фохи та шльохи, незгода з чоловіками, невірство. Най Бог боронить від тих емансипанток ... Грунт для дівчини вийти заміж, заміж вийти ...» [14, с. 16]. Така була пізніша реакція священничих, найбільш освічених кіл на зміни, що приходили під польськими впливами, коли потребу ширшого знання заступали при елементарних відомостях науки чужих мов, музика. Тому постала проти того реакція, а з нею засуджено найменший прояв самостійності жінок і накликала до старих, патріархальних звичаїв і традицій, де жінці вистачало тільки родинного щастя.

Вихователькою польок у традиційному дусі була талановита письменниця Климентина Гофманова, а до галицьких попадянок уперше заговорив Северин Шехович, якого Н. Кобринська окреслює як «ретроградного, а властиво більше темного і майже безграмотного». На його думку, вони повинні старатися подобатися чоловікам, зберегти їхню любов і любов'ю їх ошчаслилювати. Жінкам не треба вчитись, вони повинні бачити, догадуватись, відчувати, але найважливіше вміти подобатись усім, старим і молодим, щоб кожний міг сказати: «як же приємна сія особа!» [14, с. 44]. У цих словах С. Шеховича

Н. Кобринська побачила правдивий відбиток тодішнього культурного стану, вони найкраще характеризують дух тієї темної доби, коли такі люди, як С. Шехович, могли грати роль вчителів, серед якого виростали й виростають цілі покоління наших «інтелігентних» жінок [14, с. 45].

У 1877 р. у львівському народовському журналі «Правда» була надрукована повість «Скошений цвіт» провідного діяча народовців, письменника і журналіста Володимира Барвінського, що вживав літературний псевдонім Василь Барвінок. Трагічна доля героїні повісті, Мелані, що виросла мов цвіт серед бур'яну свого затухлого довкілля, може бути ілюстрацією обставин, в яких жило тогочасне жіноцтво. Обдарована красою тіла й душі Меланія, поневолена вийти заміж за підлого нікчому, покінчила страшним самогубством. В її уста вложив автор слова протесту проти тодішнього становища жінки: «... Доки жінка не зможе стояти своєю силою і працею в світі, доки буде замкнений світ перед нею, доти все будемо мати безліч сліз і нещастя між нами. Без того все-таки буде жінка невольницею. За лихим чоловіком мусить погибати в поганій поневірці, – а в сирітстві мусить гинути з жебручим патином у руці. А най би вона мала належне формування й виховання, тоді дала б вона собі раду в світі ...» [14, с. 57].

В. Барвінський пробував поширити ідею жіночої рівноправності листуванням з визначними сучасниками. Омелян Огоновський згадує, що «... переписувався він з деякими патріотичними жінками. Між сими письмами визначувались листи до гарячої патріотки, панни Ольги Гузарівни (подруги Володимира Лукича-Левицького)» [14, с. 58]. Щоб не допускати поширення польських впливів серед галицького жіноцтва, українські родини перестали давати дівчат до польських «конвіктів» (польські навчальні заклади учні яких утримуються за рахунок скарбниці або за малу плату) і вчили їх вдома. Згодом створювалися виховні заклади для дівчат під керуванням сестер Василіанок, де окрім іноземних мов, музики й ручних робіт, дівчат навчали української мови й історії.

Та хоч були й інші прояви старання про жіночу освіту, але в дійсності її вага в житті не дуже кидалася в очі. За словами Н. Кобринської, жінка освічена і з певними поглядами дуже мало знаходила поваги. Тож здібні одиниці подвійно терпіли: не вдовольняли їх недостатні й хибно подавані жінкам наукові відомості, а з боку старших їх зустрічав погляд, що жінка з вищою освітою не може бути ні доброю матір'ю, ні дружиною, ні господинею. Згідно з цим чоловіки шукали подруг не «рисковних». Нерідко женилися з польками, на що Н. Кобринська зауважує: «Видно, що духовна спільність у подружжі для них річ непотрібна» [14, с. 77].

Цей стан українського жіноцтва в минулому й тогочасному Н. Кобринська виразно бачила і всебічно передумала. Звідти її зауваження і прикрі висновки: для боротьби за існування природа обдарувала людину силами тіла й духа, але тими силами користуються лише самі чоловіки. У тому відношенні «жінки сходять майже до ряду окружуючих обставин, що змінюються відповідно до часових вимог ...» [14, с. 78]. Утім, тогочасне виховання і недостатня освіта дівчат не могли привести до інших висновків. І досвід з праці над власним духовим розвитком навів Н. Кобринську до ще одного висновку. Саме брак належної освіти серед жіноцтва є питанням найбільшої ваги, і вона його поставила на перший план. Віденська студентська громада спрямувала запал Н. Кобринської для справи відродження української жінки. Уже на вище згаданому коломийському вічу 1884 р., що стало передвісником українського жіночого руху, Н. Кобринська постановила створити жіночу організацію [32, с. 71].

На концертах і патріотичних вечірках у Львові, Коломиї і Станіславові, де Лонгин Озаркевич був адвокатським конципієнтом, Н. Кобринська познайомилася з визначними молодими жінками, що йшли назустріч емансипаційним кличам. У тому гуртку знайшлися молода поетеса Юлія Шнайдер (Уляна Кравченко) і відома піаністка Олеся Бажанська. Водночас треба було провести підготовчу роботу, створити план, укласти статут, продумати різні дрібниці. У цьому допомагали січовики своїм знанням, досвідом, впливами. Та найбільше з-поміж них допоміг найгарячіший ентузіаст жіночої емансипації

Василь Полянський, що бачив у Н. Кобринській небуденну жінку, з «великою інтелігенцією й енергією для виконання великих і благородних цілей». У технічному проведенні задіяний був згодом і Теофіль Окуневський. Не були байдужі до тієї справи і львівські радикали-«поступовці», та найбільше нею цікавився І. Франко [18, с. 91].

Н. Кобринська піддавалася впливові всебічного таланту молодого І. Франка, вона не скривала того, що джерелом її поглядів на національні справи були його твори. Тому в плануванні й підготовці для створення жіночої організації не в одному заважила Франкова думка. Він мав видавати окремі додатки до «Зорі», в редакції якої працював, для жінок. Навіть у виборі Станіслава як місця осадку нового товариства можна доглянути плани І. Франка, що мав туди переселитися й перевести свою бібліотеку. Ніхто інший, тільки І. Франко подав до загального відома звістку про перші жіночі організаційні збори у Станіславі 7 жовтня 1884 р., на яких, власне, схвалено статут товариства і вислано його до затвердження намісництву. Цій події присвятив І. Франко передову статтю в «Ділі» й помістив статут, чим значно поміг Н. Кобринській у підготовці перших Загальних зборів [18, с. 92].

Прийшов день 8 грудня 1884 р., що в історії українського жіночого руху становить його початкову дату. Хотілося б передати «дух події» через свідчення очевидців, можливо, трохи публіцистично й емоційно. Установчі збори виявилися чисельні. Простора зала клубу ще перед назначеним на третю годину початком заповнилася ущерть жіноцтвом. Не бракувало і чоловіків, тих, що не були байдужі до нового руху. Приїхав теж І. Франко з показною кількістю привітів. Молоді студенти Теофіль Окуневський, Володимир Сіменович, Озаркевичі й ін. метушилися, допомагаючи в усьому. На естраді з'явилася висока, струнка, незвичайної вроди постать Н. Кобринської в чорній, траурній одежі. Прегарне обличчя, бліде, поважне, обрамоване буйним, чорним волоссям. Серед тиші падали перші слова Н. Кобринської, її голос і дар вимови полонив усіх [14, с. 55].

Те, що почули учасниці зборів, було таке ж небуденне для жіночого слуху, як і незвичне саме зібрання для їхніх освячених традицією поглядів. «Наше сьогоднішнє зібрання, – говорила Н. Кобринська, – це ще один доказ на те, що наш час, це час загального порушення умів. Могутні сили, що дрімали століттями, тепер прокидаються, а нові течії прошибають світ духа й матерії. Чи лиш одне жіноцтво мало б остатися недіткнене й непорушене ?...» [14, с. 55]. При цьому Н. Кобринська згадала про прояви жіночого руху по всіх країнах цивілізованого світу, що загал інтелігентних чоловіків і серед нас не відмовляє жінкам у допомозі, доказала прикладом В. Полянського. Подаючи майбутню мету й завдання жіночої організації, Н. Кобринська переконувала присутніх про важливу роль літератури. Також, вона визнала, що поки що мало було жінок, здатних працювати на літературному полі, але багато з них знали чужі мови й могли використати таке знання, перекладаючи цінні іноземні твори на українську мову. У доборі міг помагати редакційний комітет і відповідно ведений літературно-науковий орган, що подавав би оцінки важливих закордонних творів. У подальшому розвитку української літератури й відродженні книжкового ринку могла б створитись окрема галузь заробітку для багатьох інтелігентних жінок [39, с. 116].

«Заявимо мужчинам, – відверто наголошувала Н. Кобринська, – що ми можемо жити з ними спільною думкою для спільної ідеї, а не вважаймо себе лиш за вічних кандидаток до їх серця» [14, с. 56]. Також вона закликала, щоб жіноче Товариство не обмежувалося на поодинокі місця, чи округи, а щоб скрізь створювати комітети, що працюватимуть для спільної цілі: дбати про добре літературне видавництво, щоб якнайширшим колам «подавати правдивий духовий корм». Фонди на проектоване видавництво мали б здобувати різного роду імпрези, як театральні вистави, концерти, вечірки, відчити, літературні конкурси з визначеними нагородами і т. п. Це водночас, на думку Н. Кобринської, спричинило б до пожвавлення товариського життя і плекання товариської культури [39, с. 117].

І. Франко, що на цих пам'ятних зборах зачитав привітальні листи й телеграми, подав докладний звіт з цієї важливої події у львівському «Ділі». У цій же газеті, числі 148 за 1884 р. він у цілості помістив проредаговану ним до друку промову Н. Кобринської «Відчит Пані Наталії Кобринської, виголошений на першому загальному зборі Товариства Руських Женщин у Станіславові, 8 грудня 1884», з кінцевим закликом, щоб ні одна українка не відтягувалася від поставлених новим товариством завдань [18, с. 93].

Перші жіночі збори у Станіславові були не тільки черговим особистим успіхом відомої вже галицькому жіноцтву авторки «Задля кусника хліба», що до літературного добавила ще свій ораторський хист і виявилася тепер як «світла, велична й достойна речниця жіночої емансипації та горда й неугнута представниця нових визвольних ідей». Так дивилася на неї інша, талановита галичанка, молода поетка й оборонниця жіночих прав, присутня на зборах Уляна Кравченко [14, с. 58]. Гаряча промова Н. Кобринської на зборах прямо зачарувала численних присутніх. «Товариство руських жінок» стало дійсністю.

«Упоєння, віра в себе і віра в успіх трудів наших володіли нами. Ідеальна ціль наша здавалася нам так близькою до сягнення» [14, с. 58], – писала У. Кравченко.

Спонтанний відрух жіноцтва на зборах зміцнював сподівання, що розвиток новоствореного «Товариства руських жінок» піде накресленим ініціаторкою шляхом. Та не тільки учасниці установчих зборів пішли із захопленням назустріч починові Н. Кобринської, але й багато телеграм приходило звідусіль і голоси преси були для нього також прихильні. І не лише українські, але й польські та навіть деякі російські журнали. Крім народовського «Діла», привітало нове жіноче товариство москвофільське видання «Нове зеркало» від 13 грудня 1884 р.

Таким чином, Н. Кобринська блискуче і з тріумфом започаткувала український жіночий рух у 1884 р. Цьому передувало обґрунтування програмних засад українського фемінізму в творчості письменниці і громадської діячки.

2.2 Захист прав українських жінок у Галичині

Сприймання нових ідей у загалу – це не справа однієї хвилини, навіть коли знайдеться про гурт ентузіастів і прихильну авторитетну думку. Це добре розуміла Н. Кобринська. Вона писала, що «кожна історична доба кидає наперед лиш часть людей, з-поміж яких вибігає мала горстка як заповідження відроджуючого життя», що нелегка дорога тим, які «простують стежки теперішности для будучности» [14, с. 60].

На той час найбільше заважав брак освічених жінок, здібних здійснювати задуми Н. Кобринської. Потрібно було впливати через літературу на духовне відродження українського жіноцтва. І враз дало себе відчутти своєрідне заворожене коло (в народі кажуть – «чого бідний – бо дурний, чого дурний – бо бідний»): брак освіти серед жінок і про ту освіту не було кому подбати. Тому-то дехто називає виступ Н. Кобринської передчасним, бо загал жіноцтва не був готовий для нових ідей. Не було змоги розгорнути відповідну акцію для популяризації ідеї самоосвіти для українських жінок. Це була атмосфера, серед якої довелося розгорнути діяльність «Товариству руських жінок» у Станіславові.

Реакція громадських кіл, серед яких народовці спершу віднеслися прихильно, скоро була піддана критиці. Найбільш накинулася москвофільська, так звана «стара партія», що висунула «цілий заступ найконсервативніших аргументів, чим старалася ціль товариства осмішити» [14, с. 61]. Були теж закиди нерелігійності, а то й відступництва від Греко-католицької церкви, бо перед першим засіданням станіславівського Товариства не найнято Служби Божої. Н. Кобринська пояснює цю зміну становища галицьких народовців щодо новоствореного товариства особою І. Франка, що в тому часі почав відверто виступати проти народовської «партії», будучи щиро зацікавлений жіночим рухоом. Н. Кобринська знайшла нечисленних прихильників жіночого товариства в різних закутках Галичини, а сама поселилася з батьками в м. Болехові Долинського повіту, що стало місцем нової парохії о. Івана Озаркевича, куди він з родиною перебрався в жовтні 1884 р. Відтепер тут постійно жила Н. Кобринська при батьках, що забезпечували її матеріально, бо вдовичої пенсії, яка

належала кожній вдові по священику, їй було відмовлено. Звідти йшла її жвава переписка з активним і поступовим жіноцтвом [19, с. 206].

Але цей постійний побут на селі, далеко від новоствореного Товариства, мусив відбитися негативно на його ідейно-організаційному розвитку. Тому й наполягала Н. Кобринська, щоб скоро опублікувати в «Ділі» її промову зі станіславівських зборів, і радила надрукувати її у фейлетоні, бо жінки безперервно запитують її про ціль «Товариства руських жінок». При цьому додала, що якщо «Діло» не стане на захист жіночого Товариства, вона сама певно нічого не зробить. Тож за мовчанку «Діла» з докорами й гіркотою віднеслася до І. Франка в листі з 3 січня 1885 року: «... Викинули мій програм до актів і тим самим спараліжували мою агітацію в вашій справі. То все мало йти в певнім порядку, програм був так зложений, що лиш Ви могли відповісти нашим потребам, потому мала б іти відозва і наші пані нім були б оглянулися, діло було б готове. Признаюся, що я сама не надіялася, щоб Ви мою сумлінну працю так зігнорували. Тепер не знаю, чи мені вдасться що зробити, хочай уже понаписувала листи до Станиславова, а як треба буде, то й поїду» [18, с. 93].

У перших місяцях Н. Кобринська часто їздила до Станіславова на наради з управою, щоб зв'язати товариство з редакторськими планами І. Франка, який детально узгоджував з нею жіночі теми для журналу «Братство», що мав з'явитися наприкінці квітня 1885 р. До того числа Н. Кобринська в листі з 23 березня 1885 р. радила дати одну статтю про жіноче питання, новинки з жіночого світу, особливо про діяльність «заграничних жінок», що міг би з різних жіночих журналів збирати у Відні Василь Полянський. Вона радила друкувати переклади, цікавилася, хто дописуватиме з Наддніпрянщини, і згадувала Турчаківську в Одесі, що могла б дописувати та М. Коцюбу з Станіславова, що «має щось дуже много написаного про народний орнамент» ... До Станиславова поїду і було би мені дуже прикро, якби мої пляни не вдалися, бо тоді я вважала би ціль товариства за пропашу» [14, с. 70].

Однак поїздка Н. Кобринської в тій справі не мала успіху. Про неї, зокрема, вона писала І. Франкові 28 березня 1885 р.: «... Вчора я вернулася зо

Станіславова, ... але нічого розумного не могла там добитися. Ви маєте людей у нашій виділі Вам неприхильних і тоді, видко, поставили собі бути завше протів Вас... Найкраще було би, якби товариство стояло на власних силах і не прилучалося до нікого, але в нас думати про щось подібне то чистий абсурд» [14, с. 72]. Проектом Н. Кобринської захопилося «все молодше жіноче покоління і пані Остерман, жінка вже старша, поважна, знатна й освічена». Але інші, злякавшись проекту, говорили: «... Франко, правда, спосібний, а може й найспосібніший з-поміж наших молодих людей, – але ж він «скомпромітований», як ми станем «авантуруватися», то цілий світ на нас пальцем покаже... і так далше» [14, с. 73]. На жаль, планований журнал не з'явився, а І. Франко невдовзі відійшов до редакції «Зорі».

Водночас з видавничими задумами Н. Кобринська готувала свої нові оповідання. Ще в листі, датованому 18 грудня 1884 р., вона звірювалася І. Франкові, що до «Пані Шуминської» має новий «pendant» – «лиш нікому не показую, бо дуже не окресаний». Про літературу і свою громадську діяльність була нагода розмовляти з болахівськими знайомими. У Болахові перебувало тоді кілька родин з так званої інтелігенції, між ними: Кость Старосольський (начальник суду), лікарі Подлуський і Купловський, правники Лев Гузар і Юліян Сельський та нотар Володимир Левицький (Василь Лукич), людина з письменницькими зацікавленнями і здібностями, та його жінка Ольга Гузар-Левицька. До останніх часто навідувався І. Франко. Як у Белелуї так і в Болахові зібрання було широко відкрите для гостей [24, с. 24].

Товариські взаємини з письменницьким світом, а особливо з І. Франком, з яким тоді разом мешкав у Львові аж до 1886 р. брат Наталії, Лонгин, відбуваючи свою судову й адвокатську практику, сприяли подальшій літературній праці молодої авторки. Про потребу освіти для жінок, про піднесення їх духового рівня, про економічне усамотійнення, спільні потреби загалу жіноцтва слід було донести до відома найширших кіл у суспільстві. Самим створенням Товариства руських жінок у Станіславові, неможливо було цього досягти. Консервативні кола від самого початку існування станіславівського жіночого товариства

намагалися усунути з його програми основну ціль – поширення освіти серед жінок. І хоч число членкинь збільшувалося, широкої праці неможливо було розгорнути через малодушність жіноцтва і внутрішні суперечки між поступовими ідеями Н. Кобринської і традиційними обскурантизмом [23, с. 44].

Однак у супереч опору правлячих кіл і пасивності значної частини суспільства, ідея освіти для широких кіл жіноцтва почала входити в життя. Вона знаходила прихильниць по різних закутках галицької землі. У тих селах і містечках творили читальні і безкоштовні «визичальні» книжок та навіть приватні школи для навчання української мови. Жінки виступають щораз частіше в різних культурних і громадських маніфестаціях [23, с. 45]. Зокрема,

жіноцтво зацікавилася народним мистецтвом і збиранням фольклорних матеріалів. У цій роботі визначилися переважно ті, що стояли близько до Н. Кобринської: Євгенія Танчаковська, Марія Курилович, Ольга Рошкевич, Анна Гаморак, Юлія Нижанківська, Ольга Кірчов, Єронима Озаркевич, що влаштувала у Відні 1885 р. виставку українських народніх вишивок. Михайлина Рошкевич, Емілія і Наталія Окуневські, Клявдія Курилович, Леся Бажанська, Євгенія Барвінська організували в Тернополі чоловічий і жіночий хор, в якому ставила перші кроки світової слави Соломія Крушельницька, Анна Павлик, Марта і Целіна Бурачинські, Фрозина Вітошинська, Євгенія Бохенська, Емілія Ничаївна та ін. Коли не вдалося «зібрати жіноцтво під стяг літератури» в нездійснених проектах з журналом «Зоря» за участю І. Франка, управа станіславівського товариства схвалила 2 вересня 1885 р. видати альманах [19, с. 206].

Про постанову станіславівського товариства видати власний альманах слід було донести до загального відома. Тому Н. Кобринська підготувала для «Діла» повідомлення: «Дня 2-го вересня ц. р. виділом «Товариства руських женщин» ухвалено видавати жіночий альманах в наступаючий спосіб: I. Белетристика, приймається лиш оригінальні твори наших повістярок і поеток. II. Часть наукова про розвій і теперішній стан жіночого питання і жіночої освіт цивілізованого світу, біографії знатних жінок і бібліографія найважливіших книжок і газет про жіночу справу на всіх європейських языках. III. Звістки про наші товариства

жіночі, нашу працю, організацію, господарство, промисл, орнаментику, звичаї і т. д. ...» [14,с.70].

Уже з цього опису можна побачити, що даний альманах, як передбачалося, набуде для галицьких жінок великого значення. Жіночий альманах не мав містити в собі праці лише самих жінок, а бути першим виданням, що пояснює дотеперішнє становище жінки в суспільстві та її нові прагнення. Даний альманах мав показати, що «добро загалу є добром одиниці», і прилучитися до руху жіноцтва цілого світу, яке рано чи пізно стане масовим [14, с. 76]. Зміст і укладачів альманаху було визначено під час відвідин І. Франка й О. Кониського в Болехові. Тоді було вирішено, щоб це буде «первоцвіт жіночого виробу» при співучасті жінок з усієї України. За цю співучасть дбала Н. Кобринська від перших видавничих задумів у станіславівському товаристві. Тому від самого початку на шляху українського жіночого руху ясніла ідея соборності, національної єдності України [18,с.92].

На полі взаємин Галичини зі Східною Україною Н. Кобринська знаходила традиції не лише у громадських письменницьких колах, але й у власній рідні. Це ж її дід – коломийський парох о. Іван Озаркевич – перший прищеплював на галицький ґрунт твори І. Котляревського й Г. Квітки-Основ'яненка в 1848 р. Можливо, відношення о. І. Озаркевича до східноукраїнського письменства лежало глибше літературно-мистецьких експериментувань. Свіжі спогади його батька, Григорія Озаркевича, що за родинними переказами примандрував з Полтавщини, відізналися кровним зв'язком з «малою батьківщиною». Але в той час зв'язки між галичанами і наддніпрянцями не були вже випадкові. Від кінця 1860-х рр. галицькі журнали «Правда», «Зоря», «Світ» та ін. у різний час друкували твори: Т. Шевченка, О. Стороженка, Марка Вовчка, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Старицького, Л. Глібова, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного та ін. [6, с. 170].

Поїздка М. Драгоманова до Галичини й Закарпаття в 1865 р., його полемічні писання і жива переписка наближали й ставили поряд усіх українців, розділених імперськими кордонами. Зростаючий варварський тиск російської

цензури примушував рухливіші одиниці звертатися до Галичини. Та тут довго доводилося вести завзяту й безпощадну боротьбу з політичним обскурантизмом галицького народовства. І. Франко назвав 1870-і рр. добою найтяжчого упадку національної ідеї, коли «великі прірви» між простим народом та інтелігенцією і між Східною та Західною Україною «пожирали» національну силу. Важко було усунути недовір'я, упередження, засліплення, байдужість. Недосяглими здавалися порозуміння і спільна мова. Були підстави побоюватися, що при зустрічі між галичанами й наддніпрянцями замість єднання наступить непримиренність. Адже галичанам, як писав І. Франко, волосся ставало на голові, коли з України приїздили люди, що являлися наче з іншого світу [18, с. 93].

До цих видавничих проєктів Н. Кобринська ставилася з великою увагою та сподіваннями. Всеукраїнський та «поступовий» характер давав підстави сподіватися, що часопис допоможе подальшому розвитку започаткованого жіночого руху. У перших днях березня 1886 р. вона писала до М. Драгоманова: «У нас нема часописів, яка б підпирали живіші культурні змагання, то вони мусять марніти. Нашому жіноцтву далеко до того, щоб воно добивалося само ширших людських прав, але його можна навести на ту дорогу й показати дальшу ціль» [14, с. 80]. Опозиція до Н. Кобринської творилася вже в самих починаннях станіславівського товариства. Вже тоді важко було переступити ці внутрішні кордони між поступовими й консервативними поглядами. Зв'язуючи видавничі плани з особою І. Франка, Н. Кобринська викликала загрозу втрати більш поміркованих членкинь товариства, що зі страху перед Франковими соціалістичними поглядами почали виписуватися з товариства. Хоч Н. Кобринська діяла дуже обережно, все-таки писала І. Франкові, що «то якісь дуже нерозумні й зарозумілі люди ... Я тепер стараюся їх обходити і роблю через других людей та й все таки гадаю, що мені вдасться ...» [14, с. 81].

Для збирання фондів на видавництво виник окремий комітет під проводом Софії Бучинської, що мав владнати цілу низку «вечорків» та придбати в директора українського театру, Івана Біберовича, одну виставу. 8 вересня 1885

р. дав театр Івана Біберовича у Станіславові виставу «Шевченко-наймит», з якої дохід було призначено для жіночого товариства. Того ж дня з'явилася в 93 ч. «Діла» стаття «Потреба руских шкіл жіночих», в якій подано думку, щоб жіноче товариство у Станіславові й педагогічне у Львові заклали хоча б дві українські жіночі школи [14,с.79]. Тим часом збірки з метою жіночого видавництва продовжувалися, а станіславівське жіноцтво задумало створити жіночу бурсу. За перший рік свого існування до товариства приєдналося 124 членкині [14, с. 80]. Н. Кобринська турбувалася й раділа назбираним уже матеріалам до жіночого видання. Про це вона, зокрема, писала до І. Франка «письмо за письмом», як стверджувала в листі з 25 грудня 1885 р., де згадувала про листи від Богачевської: «вона так сердечно зайнялася «Альманахом», що обіцяє всяку можливу поміч ... і дає половину накладу ...», що Н. Кобринська «не вірила своїм очам» [14, с. 85].

Однак вже на початках виникли розбіжності всередині проводу новоствореного жіночого товариства. Не всі членкині сприймали захоплення Н. Кобринської ідейними поглядами соціаліста-радикала І. Франка, його натхненника М. Драгоманова, М. Павлика та ін. Про певне непорозуміння Н. Кобринської зі станіславівським товариством повідомив Теофіль Окуневський М. Драгоманову в листі з 18 лютого 1886 р. Визнавши її за «найінтелігентнішу галичанку», як і І. Франко та О. Терлецький, він накреслив провідні ідеї, що мали пропагуватися виданнями станіславівського жіночого товариства. Замість Н. Кобринської новим головою товариства обрали в березні 1886 р. Емілію Ничай-Кумановську [10,с.215].

Таким чином, Н. Кобринська взяла активну участь у боротьбі за захист прав українського жіноцтва в Галичині, що не мало в той час рівних прав із чоловіками. По суті, вона стала першою в Галичині, хто виступив на захист прав українських жінок. Засноване з її ініціативи за підтримки Г. Павлик, М. Драгоманова та його дружини Людмили «Товариство руських жінок» у Станіславові в листопаді 1884 р. поставило за мету прилучити інтелігентних жінок до літератури та популяризувати нові суспільні ідеї. Товариство планувало видавати часопис чи газету, а головним кандидатом

на посаду редактора був І. Франко. Але планам не судилося бути реалізованими. Товариство здебільшого займалося благочинністю після того, як його залишила засновниця Н. Кобринська через ідейні розбіжності.

РОЗДІЛ 3. Письменницька і видавнича діяльність

3.1 Літературні твори

Н. Кобринська належить до когорти письменників, які стають літераторами абсолютно випадково, несподівано для себе. У молодості вона не писала віршів, не мала літературного таланту, не мала внутрішнього потягу до писання, що, звичайно, штовхало перо в руки пізніших письменників. Щоправда, вона з дитинства любила читати і цікавилася літературою, але особливого інтересу до літературної творчості вона не виявляла і до письменницької діяльності не готувалася. Побачивши статтю про соціальний статус жінок-дівчат, вона більше зацікавилася цією проблемою та жадібно читала європейських вільнодумців. Багато чого не розуміла відразу, але постійна самоосвіта і спостереження за життям давали пояснення тому, що вона не розуміла [4, с. 32]. Коли вона дізналася більше про жіночі проблеми, вона почала готуватися до громадської діяльності, фактично була активною у жіночому визвольному русі. Їй просто не подобалося, що жінки не мають жодних соціальних прав. Як красива жінка, водночас горда і честолюбива, вона не могла погодитися з тим, що була нижча від будь-якого чоловіка.

Поступово Н. Кобринська переходить від захисту власної жіночості до захисту жіночості взагалі, поступово перетворюючись на захисницю громадських прав жінки та борця за визволення жінки в Галичині як невід'ємній складовій соборної України. Тож якась особиста зарозумілість, часом перебільшена жіноча чесність і трохи щирого співчуття до жіночої долі визначили її життєвий шлях і зробили її піонеркою жіночого визвольного руху в краї. Боротьба за рівноправність жінок стала сенсом її життя [12, с. 228]. Завдяки сприятливим обставинам, у яких вона жила, та власній пильності Н. Кобринська була на той час досить добре освіченою. Вийшовши заміж, вона не перестала працювати над собою. Наталія не тільки не розгубилася в домашньому господарстві, але постійно була на роботі, готуючись до майбутнього виступу. Її чоловік о. Теофіл Кобринський був її щирим радником і розрадником у часи сумнівів і духовної боротьби [17, с. 53]. Н. Кобринська виховувалась у

пастирському домі, їй прищеплювалися релігійні ідеї, які вона не могла легко змінити [32,с.68].

Після смерті свого чоловіка і повернення до рідної родини в 1882 р. Н. Кобринська отримала можливість поїхати до Відня разом зі своїм батьком, який тоді був послом в австрійському парламенті. Як відомо, за посередництвом побратимів вона незабаром познайомилася з переважно студентською українською молоддю, що гуртувалася на «Січі» у Відні, й поступово включилася в активне громадське життя. Н. Кобринська ближче познайомилася з більш мотивованими січовиками, такими як О. Терлецький, В. Полянський та ін. Вони допомогли їй утвердити свої погляди на проблеми жінок і заохотили висловитися на літературній ниві [19, с. 205]. Під впливом віденських «січовиків» розпочалася активна громадська і літературна діяльність Н. Кобринської. Вона почала писати у Відні. Відчувши її літературний таланти, О. Терлецький схилив її до літературної творчості. Він закликав її записати те, що вона неодноразово говорила. «Під час однієї такої розмови, – згадувала Н. Кобринська, – Терлецький запитав мене, чи пробувала я коли-небудь щось писати. І почав переконувати, що я неодмінно повинна почати писати. Але про що і як писати? – запитала я з подивом. «Що ви говорите, як говорите», – лаконічно відповів Терлецький» [23, с. 45].

Першим літературним твором Н. Кобринської була «Пані Шумінська» в 1883 р. Цим оповіданням Н. Кобринська дебютувала за сприянням віденської «Січі» і, треба сказати, дебютувала вдатно, бо січовикам, особливо О. Терлецькому, оповідання дуже сподобалося. Незабаром вона написала друге оповідання під назвою «Задля кусника хліба», яке надіслала на рецензію І. Франкові. Останній писав їй: «Чи ви знаєте, що ви написали таку штуку, якій рівної вся наша галицька література не видала?» [14,с.35]. Це була найвища похвала, якої письменник міг дочекатися, бо висловив її І. Франко, найбільший в українській літературі того часу авторитет. Франкова оцінка, трохи, зрештою, перебільшена, мала для Н. Кобринської величезне значення, давала надії на далішні літературні «подвиги», як вона це називала. Маючи за собою такий

авторитет, як І. Франко, та дуже прихильне ставлення студентської молоді, Н. Кобринська була певна себе і спокійна щодо дальшої літературної кар'єри. Писала довші й коротші оповідання, де попри гарні та зворушливі картини з життя порушувала те, що її найбільше хвилювало: жіноче питання. Висвітлюючи його, по можливості, з різних боків, письменниця звертала особливу увагу на родинне та суспільне становище жінки [30, с. 33].

Жінка, за звільнення якої змагалася Н. Кобринська майже все свідоме життя, займає в її ранній творчості центральне місце. Бачимо тут цілу галерею жіночих образів, взятих переважно з правдивого життя, яке письменниця уважно обсервувала. Є тут жінки з різного суспільного середовища, неоднакового віку та стану. Жіноча психіка, світогляд, суспільне життя – на все це письменниця звертала особливу увагу. Вже в першому оповіданні «Пані Шумінська» авторка вміло змальовує психічні переживання, погляди й почування людини, яка, залишившись у минулому, ніяк не розуміє нового життя та деяких перемін у ньому. Стара попадя Шумінська дивиться на життя по-старому і сприймає його по-своєму. Все, що відбігає від устійнених і традицією закріплених норм, яких Шумінська не наважилася б порушити, для неї дивне і незрозуміле. Духа часу вона не розуміє, бо він не міститься в її уяві сільської богобоязливої і консервативної попаді. Інших бажань, як тільки мирно, спокійно і непорушно жити в своїм закутку, вона не має. А коли молоде покоління, яке вона виховує, її діти та внуки, починають думати інакше й бажати іншого, як вона, то це для неї страшне і непотрібне. Вона лякається всяких змін, лякається того нового, яке вносять діти, тому ставиться і до них, і до їх змагань вороже [30, с. 34].

У першому оповіданні, написаному і прочитаному серед студентської молоді у Відні, письменниця показала старше і молодше галицьке громадянство. Погляди Шумінської – це погляди консервативного і старшого за віком галицького громадянства, з яким не тільки Н. Кобринській, але й І. Франкові доводилось тяжко змагатися. Однак сили й охоти до змагань із тими заскоружлими поглядами додавали їй молоді люди, серед яких знаходила одностудентську. Показуючи Шумінську, Н. Кобринській ішлося за жіночі справи,

вона мала на думці не так консервативність усього громадянства, як скоріше назадняцтво жіноцтва, яке сприймало думки і погляди активної діячки жіночого руху як щось дивовижне, неприродне [30, с. 35]. Галицьке жіноцтво ніякої рівноправності не хотіло, погоджувалося із своєю долею, як з чимсь таким, чого змінити не можна і не треба. Хибність таких поглядів письменниця зілюструвала в другому оповіданні «Задля кусника хліба», де показала, що жде жінку, як вона опиниться без всемогутньої опіки чоловіка.

Особливо виразно це було видно в священничому середовищі, де жінка чи дочка священика по його смерті лишалася на ласку й неласку громади або жениха-богослова. Цієї долі чи недолі жінка могла б оминати, якби змінилося ненормальне становище жінки в суспільстві. Якби жінки були допущені до самостійної праці, до незалежності від чоловіків, їх доля була б набагато краща, в її розумінні. На доказ цього авторка показала самостійне життя сільської дівчини Катрусі в повісті «Ядзя і Катруся» 1890 р., в якому намагалася подати розв'язку болючого для жінок питання. Справа заміжжя, що в обох попередніх оповіданнях є найважливішою справою у житті дівчини, стає для Катрусі найзвичайнішою, і тільки з природи речі неминучою конечністю. Катруся, селянська дівчина, влаштувала собі життя по своїй уподобі. Працюючи змалку в наймах, а потім на заробітках, була вповні незалежна. Могла вийти заміж коли і за кого хотіла, чого не могла зробити ані Галя, попівська дочка («Задля кусника хліба»), ані Ядзя, дідичівська дочка («Ядзя і Катруся»). Одна й друга, не маючи змоги самостійно йти крізь життя, хоч одна й друга з різних причин, обидві узалежнюють своє даліше життя від заміжжя і ждуть на женихів. А що вибору нема, вони виходять за кого трапиться і караються ціле життя [35, с. 82].

У своїх публіцистичних писаннях Н. Кобринська закликала жіноцтво не тільки поліпшувати своє матеріальне становище, усамостійнюючись, але й до власної освіти. Загал українського жіноцтва в Галичині не мав майже ніякої освіти. Тільки виняткам удавалося добувати яку-таку освіту, дуже часто самотужки. Цю болячку Н. Кобринська хотіла лікувати і першим кроком до того було створення першого жіночого освітнього і видавничого товариства

«Товариство руських женщин» (1884 р.) у Станіславові, про що йшла мова раніше. Це були початки громадської діяльності Н. Кобринської в Галичині. Товариство мало бути жіночою читальнею і видавництвом. Його мета – «розбудження жіночого духа через літературу». Не встигло, однак, воно започаткувати якоїсь поважнішої праці, як уже почалися інтриги й непорозуміння, що змусило Н. Кобринську відійти від товариства. Однак освітньої ідеї Н. Кобринська не зреклася. Вона пропагувала її в літературних творах, натякаючи то тут, то там на потребу освіти для жінок.

Окремим оповіданням на цю тему під назвою «Янова» (1885 р.) письменниця показала негативні наслідки жіночої неосвіченості й неграмотності [36, с. 77]. Роль жінки як виховательки змалювала авторка в оповіданні «Перша вчителька» (1892 р.), в якому показала гарну постать няньки, малих дітей в одній священничій сім'ї. Нянька виступає тут у ролі вчительки рідної історії. Вона розповідає дітям про козаків, про татар та панщину, вчить дітей народних пісень і прищеплює їм любов до рідного краю та історії. Такі й подібні теми підбирала Н. Кобринська до своїх оповідань, висуваючи завжди на перший план проблеми, які були для неї важливі в її громадянській праці. Її метою було змалювати такий жіночий образ, подати малюнок з життя, який впливав би на читачок та спонукав зацікавитися своїм становищем. Чи ці твори Н. Кобринської насправді активізували галицьке жіноцтво, можна сумніватись, але вони мали серед жіноцтва великий успіх, бо, як писав М. Грушевський, «галицькі громадянки навіть плакали, читаючи їх» [14, с. 35]. Це не тільки доказ сентиментальності давніх попадянок, але і вияв таланту, яким авторка зуміла ті сльози витиснути, дарма, що з кожного оповідання тенденція гостро «шкірить зуби». Та Н. Кобринська писала не для літератури, але для життя [20, с. 51].

Хотілося б ще згадати малопомітне оповідання цього періоду «Суддя» (1885 р.) та одне з найвартісніших і найкращих оповідань Н. Кобринської «Виборець» (1889 р.), в якому письменниця по-мистецьки змалювала картину з політичного життя галицького села, що переживає хвилину національного пробудження, то це й усе, що створила письменниця в першому періоді своєї

творчості. За кількістю творів це було невелике надбання, але досить помітне з мистецького боку. Пізніші твори Н. Кобринської, написані під модернізм, тієї якості вже не мали [14,с.224]. Спостережливість, знання середовища, тонке відчуття психіки та здатність змалювання психічних переживань, влучно підхоплені риси характеру, доволі виразно і живо зарисовані постаті, вдержання мистецької співмірності, природна й зрозуміла мотивація, динамічність у розвитку акції, мало описів та органічне пов'язання їх з дією, врешті, живий розповідний стиль, простота щирість і безпосередність вислову – це були позитивні риси згаданих оповідань, які дають можливість поставити Н. Кобринську в когорту кращих прозаїків доби в руслі побутового реалізму [14,с.225].

З 1893 р. літературне обличчя Н. Кобринської змінюється. Це стоїть у тісному зв'язку з її громадською діяльністю. Незважаючи на невдачу з «Товариством руських жінок», Н. Кобринська почала робити заходи до видання жіночого альманаху. Нав'язавши взаємний з наддніпрянками зв'язок, вона почала разом з відомою письменницею Оленою Пчілкою підготовляти жіночий альманах. Він і появився 1887 р. під назвою «Перший вінок», за участю галичанок і наддніпрянок, українських авторів по обидва боки австро-російського кордону [1, с. 88]. Однак альманах не викликав серед загалу галицького жіноцтва якогось глибшого враження та більш організованого руху, але ж зрушив декілька одиниць з-посеред інтелігентського галицького жіноцтва і викликав деяке зацікавлення жіночим питанням і гендерним рухом. Це вже був значний успіх. Та Н. Кобринська не обмежилася до альманаху. Вона багато писала на жіночі теми по галицьких часописах, сперечалася з противниками жіночого руху, відбивала їх напади та домагалася для жіноцтва рівноправності в громадському житті [17, с. 55].

Скликавши до Стрия в 1891 р. перше жіноче віче, Н. Кобринська виступила із закликом до жіноцтва і всього українського громадянства закладати по селах дитячі захоронки, тобто садочки та жіночі товариства, які б тими захоронками опікувалися. Цей заклик не знайшов відразу серед громадянства належного

відгомону. До здійснення його прийшло пізніше, коли громадянство зрозуміло значення дитячих захоронок. Та сучасне громадянство всякі домагання і заклики Н. Кобринської ігнорувало та й часто ставилося до них відверто вороже. Воно висміювало її почини, докоряло за інновації, ставило перепони в праці та відгороджувалося від неї китайським муром. Цим Н. Кобринська знеохочувалась, втрачала енергію і запал до дальшої праці, бо не тільки не мала ні звідки помочі, але й натрапляла на перешкоди. Ще пробувала Н. Кобринська видавати жіночий часопис 1904 р. та на цьому тлі знову виникли непорозуміння і розходження серед самих жінок, з якими Н. Кобринська працювала [14,с.272].

Ображена тим, що не мала бути редакторкою часопису, а хтось інший, Н. Кобринська відсунулася на якийсь час від активної діяльності. Вона бачила, що за свою працю не знаходить признання навіть серед жінок, вирішила залишити їх самих. Від того часу не прикладала рук ні до якого прилюдного виступу жіноцтва, особливо до політичного, чи самотійно, чи в порозумінні з новоствореними на зламі XIX–XX ст. політичними партіями [31, с. 30]. Відсунувшись на деякий час від активної громадської праці, Н. Кобринська обмежила свою діяльність до літератури. Тільки в літературній творчості її вже не цікавили довгі теми і проблеми, пов'язані з жіночим рухом. Шукаючи інших тем, вона звернулася до фантастики й психологізму. Почали вивчати народну творчість, в якій найбільш цікавили її і вражали народні казки й перекази, а в них – віра народу в надприродні сили. Користуючись казковим матеріалом народної творчості, Н. Кобринська почала писати «казки» на теми, пов'язані з повір'ям народу в чортів, відьом, опирів тощо, в яких намагалася поєднати фантастичний елемент із реальним. Ось оповідання «Судільниці» (1890 р.), де письменниця, об'єднавши кілька народних казок мотивом віри в призначення, зображує хвилину народження дитини й акт призначування її долі. Призначення символізують птахи, які виявляють дитині її майбутнє, що докладно сповняється. Або оповідання «Рожа» (1897 р.), в якому чорт з'являється дівчині, залицяється до неї і переслідує її, бо вона гордувала хлопцями. Богомати рятують її,

перемінивши в рожу. То знову оповідання «Чортище» (1898 р.), що є висловом погляду, чи повір'я, що талант походить від чорта [2, с. 106].

На оцих «казках» Н. Кобринської добре видно, що за важке завдання вибрала собі письменниця, хотівши пов'язати фантастичний світ з реальним і зробити з народних казок щось інше, як вони були в устах народу. Для цього треба їй було підіграти іншу форму, чого авторка не зробила. Адже Т. Шевченко в баладах, М. Коцюбинський в «Тінях забутих предків» чи Леся Українка в «Лісовій пісні» робили те саме, але в них вийшли чудові твори, бо вони вміли органічно поєднати реальне з фантастичним і підшукати відповідну форму. Натомість у Н. Кобринської народні казки залишилися тими самими казками, втративши однаке свою простонародну наївність, безпосередність і поетичну красу, не придбавши взамін нічого. Лише ті частини оповідань, де письменниця змальовує окремі реалістичні обрізки по-давньому, мають свою давню цінність, та коли вона в тому ж реалістичному тоні береться змальовувати надприродні явища, виходить неприродність. У народних казках фантастичне з реальним зливається в таку дивну і гармонійну цілість, що ми й не помічаємо переходу від дійсного, реального до фантастичного. В тому й лежить їх краса і поезія [14,с.261].

Однак у казках Н. Кобринської тої гармонійної й органічної сполуки немає. Навіть ті провідні ідеї, які авторка хотіла втілити в свої оповідання, губляться в мішанині реальних описів і фантастики та стають незрозумілі й неясні, не залишаючи ніякої ясно сформованої ідеї. Сама авторка бачила, що в народних казках побіч світу доступного з'являється світ інший, неясний, незрозумілий, якби надприродний, що в уяві простолюдина нерозлучно в'яжеться з світом реальним, але в своїй переробці не зуміла дати того, що народним творам давали народні творці [2, с. 112]. Їм бракує, як писав М. Грушевський, одноцільности тону і враження; вони вийшли з етнографічної безпосередності, а не перетравилися в горнилі індивідуальної творчості, щоб вийти з цього зовсім новими самостійними поетичними творами сучасного майстра, як це бачимо в Т. Шевченка, М. Коцюбинського або Лесі Українки. Так само слабо вдалися

письменниці інші оповідання цього ж періоду на психологічні теми, як от «Душа» (1898 р.), «Омен» (1899 р.), «Св. Миколай» (1899 р.).

Письменниця, що виявила неабиякий хист змальовувати психіку персонажів, їх звичайні почування та переживання в реалістичних оповіданнях першого періоду, в цих «психологізованих» оповіданнях розгубилася й не зуміла собі з'ясувати своїх задумів, бо хотіла знову ж погодити життєву правду з уявою, не знайшовши відповідної форми вияву [25, с. 82]. І тут знову ж доводиться сказати, що окремі картини, коли йде про реалістичне змалювання дії, вийшли, як і перед тим, доволі вдатно. Та як треба було в ті «реалістичні рямці вложити духовий зміст», письменниця не зуміла дати собі ради з заважким завданням. Тут авторці рішуче не щастило, як не щастило і в громадській праці. Так закінчився другий період літературної творчості Н. Кобринської в 1890-1900 рр. [37, с. 95].

Почувши гостру критику на свої «казки» та «психологічні» оповідання, Н. Кобринська була ображена і, знеохочена, перестала писати. Прикро було від того, що не вдавалась їй ні громадська, ні літературна праця, хоч після перших оповідань, які критика оцінила прихильно, мала надію зробити літературну кар'єру. Побачивши, що не йде ні одне ні друге, вона притихла на довгий час. У 1912–1913 рр. почала видавати «Жіночу бібліотеку», в планах якої було ознайомлювати галицьку публіку з творами, в яких були жіночі постаті в головній ролі, але по двох випусках видавання припинилося. У 1917 р. Н. Кобринська знову дала про себе знати. Вона почала писати оповідання на воєнні теми в давньому реалістичному дусі. З-під її пера знову вийшли гарні оповідання про події з часів війни. «Брати», «Каліка», «Полишені», «Свічка горить», «На цвинтарі» – це заголовки воєнних оповідань Н. Кобринської в останні роки життя.

Покинувши фантастику і психологізм, авторка почала на давній лад змальовувати реалістичні образки. Ці образки набирають давньої живучості, простоти і природності й залишають гарне враження. Тільки ж у них події, які авторка змальовувала, почали переростати свою роль і ставати самовартними і самоцільними. Коли в попередніх творах такі чи інші події були тільки змістом

творів і служили за тло, на якому зарисовувалися літературні персонажі, то тут, у нових оповіданнях, дієві особи сходили до зовсім побічної ролі, а на перший план висувалися, власне, ті події, яких незвичайність чи небуденність авторка намагалася підкреслити. Її не цікавили ані характер чи вдача постатей, ані їх внутрішнє життя серед таких обставин, лише самі події, як вони десь там відбувалися [21, с. 42].

Хоч ці оповідання не позбавлені деякої мистецької цінності її ранніх творів, то все ж авторка не пішла в них далі від ранніх творів. Вона вернулася на раніше покинені позиції. Коли про перші твори І. Франко писав, що таких ще не видала галицька література, то про воєнні оповідання того вже не зміг би сказати (хоч йому не судилося їх читати, бо в 1916 р. помер). За той час у нас появилися такі таланти, як В. Стефаник, Марко Черемшина, О. Кобилянська і багато інших, які посунули галицьку літературу сильно вперед, відповідно до нових метод світових літератур. Тому нові твори Н. Кобринської були тільки слабим відблиском давнього світла, яким заблисли були її ранні оповідання на галицькому літературному обрії. Увесь літературний талант Н. Кобринської виявився в ранніх оповіданнях і, як видно з дальшої творчості, не міг, чи не мав змоги розвинутися та вирости. Це, так сказати б, згаслий талант, який згас, не розгорівшись добре [39, с. 119].

Цими воєнними оповіданнями Н. Кобринська закінчила свою літературну кар'єру. Ще за свого життя вона робила заходи видати повне видання своїх творів, але це не вдалося, так що деякі оповідання і досі залишилися недруковані. Та до характеристики творчості авторки вони нічого нового не вносять. Те, що вийшло друком, зовсім вистачає для повної оцінки творчості й літературного хисту письменниці. Місце в історії української літератури Н. Кобринська здобула собі передусім ранніми оповіданнями, які дають змогу поставити її в ряді письменників етнографічно-побутового реалізму з тим, що в неї помітні деякі натяки на психологічний реалізм Панаса Мирного – Леся Мартовича – М. Коцюбинського [38, с. 350].

Таким чином, літературні твори Н. Кобринської в 1880-90-х рр. отримали загальне схвалення, вона стала письменницею. Долю з письменством вона нерозривно пов'язала з громадською діяльністю, спрямованою на здобуття громадських прав жінок Галичини. Однак творчий доробок авторки нерівноцінний, у подальшому її твори не мали аналогічного успіху в читацької публіки. Це не применшує заслуг Н. Кобринської в розвитку нової української літератури.

3.2 Видання жіночих альманахів

Велике й важке завдання взяла на себе Н. Кобринська, постановивши видати перший жіночий альманах при співучасті письменниць з усієї України. На той час на підросійській Україні були вже визначні жінки, яким шлях у літературу започаткувала ще в кінці 1850-х рр. Марія Вілінська-Маркович блискучим талантом Марка Вовчка (псевдонім). Ганна Барвінок, дружина П. Куліша, була відома ще з Кулішевої «Хати» (1860 р.), а Олена Пчілка вже від кількох років публікувала свої твори не тільки в Києві, але й у Львові. Ще зовсім свіжими були імена Дніпрової Чайки і молодой Лесі Українки. З першими поезіями Лесі Українки та творами Олени Пчілки зустрілася Н. Кобринська в річникові «Зорі» з 1884 р., де було опубліковане її «Задля кусника хліба» [1, с. 43].

У справі задуманого нею жіночого альманаху Н. Кобринська мала нагоду звернутися до Олени Пчілки як не особисто, то через її брата, М. Драгоманова, або І. Франка і М. Павлика. Олена Пчілка радила Н. Кобринській покинути гурт станіславівських жінок та видати альманах незалежно від «Товариства руських жінок». Н. Кобринська вирішила видати альманах самотійно. Про підготовку альманаху вона писала М. Драгоманову: «Мені тяжко буде самій займатися тим цілим видавництвом, так що ж – коли іншого виходу нема? В тій справі ціла моя надія Косачева. Вона давніше вже мені пропонувала «відорватися від ретроградного гурту», по поводу чаші й обернення зиску з Альманаху на бурсу тепер надійшла та хвиля і не думаю, щоб вона від мене відступила ...» [14,с.66].

Н. Кобринська надіялася не даремно, Олена Пчілка не відмовила в своїй допомозі. Саме Олені Пчілці належала збірка й редакція матеріалу зі Східної України для альманаху. У свою чергу, Н. Кобринська редагувала галицьку частину [2, с. 61].

Хотілося б познайомити з жіночим доробком на літературному полі в Галичині, щоб краще оцінити, яке значення мала поява жіночого альманаху. Після «Переднього слова» Н. Кобринської та програмового вірша «Перший вінок» Олени Пчілки чергуються у «Першому вінку» найрізноманітніші наукові дослідження, публіцистичні статті, есе, оповідання, вірші, балади, сонети та інша лірична поезія, вільно розташована на 464 сторінках. 17 голосів галицьких і наддніпрянських жінок переплітаються в дружньому унісоні, у близькості почуттів, думок і волі, об'єднані спільним спрямуванням [32, с. 71]. Вони відображають загальні прагнення українського жіноцтва до духовного відродження, відтворюють економічне та соціальне становище сільської жінки та інтелігентки, демонструють нову конкуренцію та досягнення жінок в інших країнах, визначають роль української жінки в національному житті. Тому, як казав І. Франко, книга назавжди залишиться безцінною пам'яткою нашого національно-культурного відродження. Це перший випуск подібного роду в Україні й донині не має собі рівних [18, с. 94].

Окрім відомих імен видатних талантів зі Східної України, на сторінках «Першого вінка» нарівні з ними з'являлися також новачки та дебютантки, але з перевагою галичанок. Дружина П.Куліша Ганна Барвінок (Олександра Білозерська-Куліш) має найдовшу письменницьку кар'єру з усіх наддніпрянських жінок – понад 20 років. Вона дала до «Першого вінка» два оповідання: «Перемогла» та «Жіноче бідування», обидва «вийняті з народних уст», належать до т. зв. етнографічної школи. Повість багата на свіжі народні пісні, всипана уривками народних пісень. «Харитина» – один з найкраще намальованих жіночих образів у «Першому вінку». Натомість «Жіноче бідування» – це набагато коротша історія про злиденне життя сироти, яка у 15 років виходить заміж за п'яницю-ледаря. Не було в неї ні радощів молодості, ні

щастя шлюбу, ні вдячності дитини. Втративши здоров'я і довіру до людей, чекала тільки смерті. У цій повісті Ганна Барвінок збільшує кількість нещасних і послухних жінок, безвольних жертв неприємної долі [5, с. 76]. Після оповідання додала авторка свої кінцеві зауваження: «... В цім оповіданні, що з'являється в «Першому вінку» взята мною пора першого пробудження нашого жіноцтва в 60-их роках, першого поривання його до освіти й життя» [14,с.68].

Крім «Товаришок», Олена Пчілка помістила в «Першому вінку» ще два поетичні твори. Другий твір – прекрасна поема «Дебора». Постать жінки-пророчиці, яка врятувала свій народ від знищення, символізує в ній місію жінки у найвищій національній справі, а не менш вдалі вірші, яких вимагав «Перший вінок» [17, с. 55]. Поряд з своєю матір'ю виступила в «Першому вінку» молода Леся Українка. З її віршів «В дитячому крузі» з'явилися тут: «Поле» з 1884 р., «Любка» з 1884 р. і «На зеленому горбочку» з 1885 р. Крім них «Русалка», поема в народному стилі про зражену дівчину Ксеню, що у відчаї кинувшись у річку, стала русалкою й заманила невірного милого у воду, де він загинув. Найкращою частиною «Русалки» є пісня водяної спокусниці. Подано теж дату її написання: в с. Колодязному, 6 грудня 1885 р. І в цій поемі написаній на зразок балади І. Франко знайшов «перший, розмах крил свіжого ліричного таланту» юної Лесі Українки [14,с.100].

Ще дві інші наддніпрянки взяли участь у жіночому альманасу своїми віршами: Дніпрова Чайка і Людмила Старицька. Про життя міста розповідала й Софія Окуневська. Новела «Пісок! Пісок!» має такий сюжет: хлопець, у якого щойно померла мати-прачка, був у пошарпаному одязі й цілий день бігав голодний на морозі, марно продаючи пісок. Ситі й одягнені люди виганяли його за поріг теплої хати й безжально принижували. Вранці охоронець, який примітав сніг, знайшов його мертвим під кам'яницею. Це також найкраща новела альманасу [5, с. 78]. До найближчого кола Н. Кобринської належали ще Михайлина Рошкевич та Олеся Бажанська. Перша з них уже пробувала перо й навіть зустрілася з прихильною оцінкою І. Франка. Прихильником її творів був теж М. Павлик, що підносив правдивість її розповідей. Серед учасниць

«Першого вінка» найпередовіше місце зайняла сама Н. Кобринська. Вона стала авторкою белетристичних творів «Пані Шумінська» і «Пан суддя», які тут уперше друкувалися та яким І. Франко дав схвальну оцінку: «При всій простоті композиції глибоко ідейні і добре оброблені». Наукові й публіцистичні статті започаткували українську феміністичну літературу, це був перший голос української жінки в справі жіночого питання сміливий, рішучий, розумний і переконливий [14,с.107].

Перше опубліковане дослідження Н. Кобринської про жіночий рух базувалося на значних наукових матеріалах і давало всебічний огляд виникнення та розвитку цього руху в кожній країні (США, Великобританія, Австрія, Німеччина, Швеція, Данія, Франція, Італія, Росія, Швейцарія). У розвідці давалася точна інформація про особливості кожної країни, відомості про видатних жінок, їхню конкуренцію та досягнення, розкривало читачеві постійно мінливий і недоступний світ, створений новими досягненнями цивілізації [9, с. 124]. Ствердивши на вступі, що мірилом культури є становище жінок у суспільстві, Н. Кобринська в подальшому зазначає, як жінок, що самостійно виступали, «безмилосердно нівечено в прилюдній opinio», а воюючи випадковими фразами самого питання не зглиблювано. Поважно-наукові, здавалось, аргументи про фізичну й інтелектуальну нижчість жінки не видержали проби життя: робітниці особливо у фабриках витримали вповні конкуренцію з мужчинами» [14, с. 89].

Саме життя, його потреби та економічні умови суспільства в цілому витіснили жінку за межі дому та дали їй різні ролі у звичайній людській праці. У результаті почався тотальний наступ на жінок у всіх професійних сферах. На це питання Н. Кобринська відповіла найсуворішим, «майже фатальним» на той час викриттям жіночої емансипації. Що робитимуть чоловіки, коли цей процес не припинятиметься, коли жінки займуть усі робочі місця, які раніше займали чоловіки, і чоловіки будуть змушені запекло боротися за виживання? Широкий образ галицького життя й тодішнього жіноцтва дає наступна праця Н. Кобринської про «Руське жіноцтво в Галичині в наших часах». У чотирьох

розділах розглядає вона описує: 1) долю простолюду й селянки; 2) виховання жінок священничої верстви; 3) перші проблиски поступу серед жіноцтва від 60-их років XIX ст.; 4) самостійну і творчу працю галичанок у різних ділянках життя [5, с. 78].

Надзвичайно цікавим є останній розділ про сучасну жінку, яка була самозайнятою та професіоналом у різноманітних сферах. Першою професією був вчитель, потім – пошта і телеграф. Інші професії, особливо ремесла, спочатку не мали пошани. Н. Кобринська розглядає проституцію як соціальне явище, а не як результат індивідуальної аморальності. Це відбувається тому, що: 1) чисельна перевага жінок; 2) невелика частка подружжя; 3) обмежений потенціал доходу жінок [23, с. 49]. Як уже зазначалося, Н. Кобринській належить передмова до «Першого вінка». Вона була не лише талановита письменниця і чудовий публіцист, але й однією з найосвіченіших галицьких жінок, що як пристрасна феміністка цікавилася національною справою. Нелегким шляхом соборних зусиль їй вдалося об'єднати духовну еліту українського жіноцтва, розділену кордонами. Скільки мужності та наполегливості, скільки віри та самопожертви потрібно було, щоб досягти цього! Під її керівництвом учасники «Першого вінка» довели, що царство духу не знає кордонів і відстані [37, с. 94].

«Перший вінок! – це була спроба духового національного всеоб'єднання, що вийшла від приниженого й позбавленого прав жіноцтва, мала значення не тільки для них самих. «Перший вінок» втілював, по суті, найвищу ідею соборності нації. Н. Кобринська вела активну громадську діяльність, організовувала збір підписів за право жінок навчатися в університетах та гімназіях. Вона не зупилилася на досягнутому і виступила упорядником ще кількох альманахів. У 1893 р. Н. Кобринська виступила упорядником другого альманаху «Наша доля» (2-е видання – 1895 р., 3-е видання – 1896 р.), а згодом видала збірку «Жіноча бібліотека», яка продовжила тему жіночої долі. У вступі до першого видання «Нашої долі» «Жіноча справа в Галичині» Н. Кобринська описала феміністичний рух та його поступ у Західній Україні. Друге та третє

видання альманаху включали кілька статей про жіночий рух, твори і творчість іноземних письменниць [35, с. 84].

Багато чоловіків цікавилися «жіночим питанням» – Михайло Павлик, Михайло Драгоманов, Іван Франко, Осип Маковей тощо; але були й такі, що не могли позбутися страху перед фемінізмом. Коли Н. Кобринська сказала І. Франкові, що вирішила видавати альманах власним коштом, публіцист написав дискусійну статтю «Альманах чи газета?», зазначивши, що видання газети є кориснішим, ніж випускати альманах. Леся Українка також вважала, що журнал міг би забезпечити більш систематичне й поетапне обговорення «жіночих питань». На її думку, галицький жіночий рух був тісно пов'язаний з політичним і тому не міг розвиватися самотійно. Погляди Лесі Українки на висвітлення «жіночого питання» відрізнялися від поглядів Н. Кобринської. Свою діяльність на ниві української жіночої тематики і національного відродження поетеса вважала дещо незрозумілою, а проект «жіночої бібліотеки» – також сумнівним [23, с.50].

Таким чином, альманахи («Перший вінок», «Наша доля») Н. Кобринської якоюсь мірою замінили галицьким жінкам часописи. Збірки дозволили жінкам не тільки проявити себе на ниві освіти та культури, а й позмагатися з чоловіками в письменницькій майстерності. Крім того, у щорічнику вперше як важлива соціальна тема була піднята «жіноча проблема».

РОЗДІЛ 4. Методичні аспекти використання матеріалів дослідження на уроках історії України в школі

Результати дослідження на тему «Наталія Кобринська – українська громадська діячка, письменниця» можуть бути використані на уроках історії України в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО). Відповідно до навчальної програми з історії України діяльність Н. Кобринської можна вивчати, зокрема, з учнями в 9 класі в розділі 8 «Культура України в середині XIX – початку XX ст.» в параграфі «Освіта, наука, вплив модернізації на суспільне та повсякденне життя» [37, с. 272–280] та «Суспільно-політичне життя у 60-80 рр. XIX ст.» [37, с. 232]. На основі існуючих вимог учні в рамках шкільної навчальної програми мають знати та розуміти суперечливість умов, у яких розвивалася українська культура, роль освіти і культури в розвитку українського руху, зокрема в обґрунтуванні української національної ідеї, зміни в поглядах на становище жінки [38].

Пропоноване дослідження можна використати як на уроках історії України XIX – початку XX ст., так і на шкільних факультативах. Зокрема, варто порушити такі питання: 1) Роль Наталії Кобринської у розвитку української літератури: розглянути її внесок у розвиток української літератури та взаємодію з іншими письменниками свого часу, такими як І. Франко чи Леся Українка. Доцільно досліджувати її творчість, зокрема поезію, прозу і літературно-критичну діяльність. 2) Активна участь у громадському житті: розповісти про роль Н. Кобринської у громадському житті України того часу, обговорити її участь у жіночих громадських організаціях, боротьбі за права жінок та загальний вплив на українське суспільство. 3) Жіночий рух в Україні: мати бесіду з школярами про вплив Н. Кобринської на розвиток жіночого руху в Україні, обговорити її погляди на гендерну рівність, жіночі права та її спроби змінити стереотипи щодо ролі жінок у суспільстві. 4) Порівняти з іншими громадськими діячами: наприклад, співставити діяльність Н. Кобринської з іншими громадськими діячами того періоду, такими як І. Франко, М. Грушевський чи Леся Українка.

Обговорити їхні спільні цілі та різницю в підходах до вирішення соціальних проблем.

Ці ідеї допоможуть учням краще зрозуміти історію України та роль видатних особистостей, таких як Н. Кобринська, у розвитку країни. Варто також залучати учнів до обговорення та аналізу письмових джерел, віршів та інших матеріалів, що стосуються життя та діяльності Н. Кобринської [1]. Під час уроку на тему «Освіта, наука, вплив модернізації на суспільне та повсякденне життя» можна максимально використати матеріал нашого дослідження. Зокрема, цього бажано досягти за допомогою інтерактивних методів навчання, які останнім часом набувають все більшої популярності в Україні, бо є більш ефективними з погляду засвоєння навчальної інформації, перетворюють школяра в активного учасника (а не просто пасивного споживача готових істин) освітнього процесу в ЗЗСО.

У шкільній освіті можна провести такі заходи, пов'язані з висвітленням обраної теми [42, с. 102]: 1) рольова гра: Наприклад, розділити учнів на групи, кожна з яких відіграє роль певного етапу життя Н. Кобринської. Учні можуть досліджувати інформацію про її дитинство, освіту, політичну діяльність та інші важливі моменти. Потім кожна група може показати коротку сценку або презентацію, щоб поділитися з іншими учнями тим, що вони дізналися; 2) перегляд документального фільму, зокрема цікавими є відносно невеликі за обсягом часу фільми циклу «Гра долі», що демонструвалися на телебаченні, їх можна знайти в інтернеті. На жаль, поки немає такого фільму про Н. Кобринську, зате є про діячів, які з нею безпосередньо співпрацювали (І. Франко, О. Кобилянська та ін.); 3) кросворд або головоломка, створити кросворд або головоломку, використовуючи питання та факти, пов'язані з Н. Кобринською. Учні можуть розв'язати головоломку, розгадуючи запитання про її життя та досягнення. Це сприятиме активному запам'ятовуванню і допоможе учням узагальнити вивчену інформацію; 4) подорож у часі, організувати інтерактивну діяльність, де учні можуть «подорожувати у часі» і стати свідками важливих подій у житті Н. Кобринської. Вони можуть створити «живі картини» або сцени,

які зображують ключові моменти, такі як її виступи, зустрічі з іншими видатними особами, або події з особистого життя.

Усе це допоможе зацікавити учнів та дасть змогу їм краще зрозуміти біографію Н. Кобринської, розвивати критичне мислення і творчі навички. Досить легким та цікавим у проведенні уроку на визначену тему є інтерактивний метод «Мікрофон», який за короткий час дозволяє учням відповісти на запитання або висловити власну думку. Як приклад, дев'ятикласникам можна поставити питання: «Чому Наталія Кобринська вирішила заснувати «Товариство руських жінок» у Станіславі? Які були причини?». Перед початком заняття пропонується нагадати учням про правила, яких необхідно дотримуватися під час роботи з «мікрофоном» [42, с. 166]. Зокрема, лише той, хто має уявний мікрофон, може відповісти і передати його наступному студенту. У той же час учні повинні знати, що вчитель не оцінює чи засуджує їхню думку. Використання «Мікрофону» в навчальному процесі сприяє розвитку критичного мислення серед дітей, розвиває їхні комунікативні навички.

Доповненням до вправи «Мікрофон» може стати інтерактивний прийом «Незакінчені речення», що дозволяє учням працювати над вмінням вільно висловлювати свої думки, говорити лаконічно та швидко. Методика проведення є дуже легкою, вчитель висловлює початок речення і пропонує учням його закінчити. Так, спираючись на результати нашого дослідження, учням можна запропонувати такі відкриті речення, як: «Наталія Кобринська протягом 60–80-х рр. ХІХ ст. познайомила і налагодила контакти з такими діячами української культури, як ...», «В альманаху «Перший вінок» було опубліковано твори таких авторів, як...», «Наталія Кобринська хотіла познайомитися з наддніпрянськими письменниками, щоб ...» тощо.

Ще одним методом, який допоможе опрацювати проблемні питання в діяльності Н. Кобринської, є дискусія [43, с. 186]. Найпоширенішою формою проведення дискусії є та, коли вчитель залучає до роботи цілий клас і має змогу поспілкуватися з кожним учнем. Такий інтерактивний метод роботи дозволить учням краще зрозуміти матеріал, що вивчається на уроці. Учні можна

запропонувати проаналізувати: оповідання «Пані Шуминська». Завдання вчителя – дотримуватись правил під час дискусії. Це означає, що одночасно говорить тільки одна людина, і якщо учні починають відхилятися від поставленого завдання, їх слід направляти в правильному напрямку, а не критикувати. Можна попросити учнів підбити підсумки уроку та закріпити те, що вони навчилися. Використовуючи дискусію в навчальному процесі, учні вчаться слухати один одного, вільно висловлювати свою думку, знаходити точки порівняння між різними думками, сприяють розвитку своїх навичок.

Матеріали нашого дослідження можна використати і для підготовки нестандартних уроків, які спрямовані на активізацію навчальної діяльності учнів. На таких уроках учні шукають відповіді на запитання та самостійно аналізують матеріал, а не приймають запитання від учителя заздалегідь. Крім того, нестандартні уроки позитивно впливають на емоційний стан учнів, оскільки навчальний процес проходить у легкій ігровій формі. Як приклад, для дев'ятикласників можна провести урок-характеристику «Наталія Кобринська як громадська діячка» [42, с.102]. Метою цього уроку буде закріпити раніше вивчений матеріал та навчитися представляти результати свого дослідження перед публікою. Під час проведення уроку-характеристики доцільно поділити клас на декілька груп, що будуть мати своє завдання. Зокрема, дослідити громадську, літературну та наукову діяльність Н. Кобринської, після чого ознайомити інших. Роль вчителя – слідкувати за дисципліною та допомагати учням у разі виникнення проблем, після чого підбити підсумки. Також, можна запропонувати провести й інші нетрадиційні уроки, наприклад, урок-роздум «Роль Н. Кобринської в заснуванні жіночого руху», урок-екскурсію в місто Болехів, де знаходиться музей Наталії Кобринської [42, с. 204].

Тема вивчення літературної та громадської діяльності Н. Кобринської безумовно має місце в компетентнісному підході в освіті.

Компетентність – це набуті під час навчання знання, уміння та навички та здатність використовувати їх у подальшому навчанні та в житті [39, с. 7], [41, с. 135].

Розгляд даної теми може допомогти розвинути у школярів такі загальнопредметні компетентності: культурна (вплив літературних творів, часописів та альманахів на галичанок другої пол.ХІХ ст), громадянська (захист прав українських жінок у Галичині), здоров'язберігаюча (проблема насильства в сім'ях де не поважали жінок), інформаційна (пошук способів вирішення неосвіченості жінок, їхнього стану в сім'ї, чому це негативно впливало на жіноцтво) тощо.

Тема, пов'язана з вивченням громадської діяльності та літературної творчості Н.Кобринської підходить для розвитку предметно-історичних компетентностей: для прикладу, аксіологічної (наприклад самостійно оцінити та порівняти життя жінок того часу в і сучасності), просторова і хронологічна (масштаби поширення руху за жіночі права, орієнтація в етапах руху та їх хронологічних межах) тощо.

Таким чином, результати дослідження в повному обсязі можуть бути використані вчителем на уроках історії України та факультативних заняттях в 9 класі. Пропоновані матеріали дослідження дозволять урізноманітнити навчальний процес та сприятимуть зацікавленню учнів предметом. Завдяки інтерактивним методам навчання учні зможуть досить швидко і цікаво опрацювати інформацію про громадську та літературну діяльність Н. Кобринської, розвинути критичне мислення й основні складники історичної компетентності. Щоб з'ясувати роль Н. Кобринської в громадському русі Галичини, варто скористатися такими методами навчання, «Мозковий штурм», нестандартний урок тощо.

ВИСНОВКИ

В українському літературному та громадсько-політичному житті Галичини другої половини XIX – початку XX ст. жінки відігравали неабияке значення, заявили про себе непересічним письменницьким талантом, організаційними здібностями, небайдужістю до національно-культурних потреб свого народу. Серед когорти непересічних особистостей австрійської Галичини не можна оминати увагою постать Наталії Кобринської, життєвий та літературний шлях якої був присвячений боротьбі за самоутвердження жінки в тогочасному суспільстві. Для належного вивчення її значення в національно-культурному житті краю необхідно звернутися до автобіографії та публіцистичних творів, епістолярної спадщини, інформації періодичних видань, спогадів сучасників.

Постать Н. Кобринської цікавила українських дослідників ще в дорадянський період (до 1939 р.), коли з'явилися перші розвідки А. Чайковського, О. Коренця та ін., присвячені постаті непересічної громадської діячки і письменниці. Зокрема, про Н. Кобринську згадувалося у працях радянських істориків та в діаспорній літературі, але найбільший інтерес до неї проявила сучасна українська історіографія після 1991 р. (праці С. Іваха, І. Книш, М. Крупкої та ін.).

Літературна діяльність Н. Кобринської цікава і досить багатогранна. Чимало її публіцистичних творів з'являються на сторінках першого жіночого альманаху «Перший вінок» у Львові 1887 р., які мають велике значення у вивченні ідейної позиції і громадської роботи. Він зміг побачити світ завдяки зусиллям українського жіноцтва обабіч австро-російського кордону, містив твори, крім самої Н. Кобринської, Олени Пчілки, Лесі Українки, Ганни Барвінок та ін. Н. Кобринська розкритикувала поширену думку про те, що «жінка з вищою освітою не може бути доброю господинею, дружиною чи матір'ю» як пережиток минулого, закликала своїх сучасниць-жінок до активної боротьби за свої рівні права в громадському житті, включаючи й політичне.

Як видатна постать останніх десятиліть XIX – початку XX ст., Н. Кобринська брала участь у багатьох важливих подіях українського

національного руху. Зокрема, вона виступила з промовою на 25-річчю літературної творчості І. Франка в 1898 р. У розумінні діячки, І. Франко заслуговував на глибоке визнання і вдячність за свої заслуги, оскільки він щиро вболівав за долю української жінки, підтримував прагнення якнайбільших суспільних прав, гендерної рівності, якої в той час не було. Поява Н. Кобринської як неординарної особистості в національному русі мала свого часу суспільний резонанс. Згадані твори свідчать про те, що головне завдання, яке ставила перед собою Н. Кобринська, поступово змінило ставлення суспільства до жінки, дозволивши сучасникам стати високоосвіченими, матеріально незалежними, самостійно обирати свій шлях.

Н.Кобринська була непересічною громадською діячкою і письменницею, перша винесла на широкий загальний рівень проблему підневільного становища жінки в суспільстві, низький рівень її освіти, відсутність політичних прав, які намагалася вирішити через заснування в 1884 р. «Товариства руських жінок» у Станіславі – першого українського жіночого товариства, а також видання часопису, якому, щоправда, не судилося побачити світ. Хоч і недовго вона була головою названого товариства, але численні виступи авторки на різноманітних масових заходах свідчать, що вона ніколи не зраджувала своїм переконанням і завжди впевнено виступала на захист прав української жінки.

Обрану тему доцільно висвітлювати в шкільній і позашкільній освіті, зокрема на уроках історії України в ЗЗСО, зокрема в роботі описано механізми, методичні прийоми, як це можна зробити. За допомогою вивчення громадської і літературної діяльності Н. Кобринської можна розвивати загальнопредметні й історичні компетентності (хронологічна, культурна, здоров'язберігаюча, аксіологічна, інформаційна), використовувати групові й індивідуальні форми роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Опубліковані документи і матеріали

1. Кобринська Н. Вибрані твори. Дніпро, 1980. 446 с.
2. Кобринська Н. Вибрані твори. Івано-Франківськ, 2018. 460 с.

II. Монографії і статті

3. «Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним» : *Н. Кобринська та літературний процес кінця XIX–XX ст. Збірник наукових праць: до 160-річчя від дня народження; до 90-річчя від часу заснування Союзу Українок Америки*. Львів, 2015. 364 с.
4. Баган О. «Найбільша жінка Галицької землі». *Франковий край*. 2019. №11. С. 32.
5. Баран О. Побут галицького духівництва у творах Наталії Кобринської (1855–1920). *Наукові записки Івано-Франківського краєзнавчого музею*. Івано-Франківськ, 2010. Вип. 11–12. С. 75–79.
6. Вуянко М. Відновлення діяльності Союзу українок Івано-Франківщини як Продовження справи Наталії Кобринської. *«Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним»: Н. Кобринська та літературний процес кінця XIX–XX ст. Збірник наукових праць*. Львів, 2015. С. 167–173.
7. Єременко О. Екзистенційні виміри «Воєнних новел» Наталії Кобринської. *«Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним»: Н. Кобринська та літературний процес кінця XIX–XX ст. Збірник наукових праць*. Львів, 2015. С. 69–73.
8. Жаркова Р. Жіноче письмо Наталії Кобринської в інтертекстуральному вимірі XXI століття. *«Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним»: Н. Кобринська та літературний процес кінця XIX–XX ст. Збірник наукових праць*. Львів, 2015. С. 56–61.
9. Івах С. «Апостолка і піонерка жіночого руху» – Наталія Кобринська. *Український жіночий рух: здобутки і проблеми*. Дрогобич, 2002. Вип. 1. С. 121–124.

10. Івах С. Зародження й основні етапи розвитку жіночого руху в Галичині. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць ДДПУ*. Дрогобич, 2002. Вип. 5. С. 211–220.
11. Качкан В.А. Українське народознавство в іменах: у 2 ч. К.: Либідь, 1994. Ч. 1 . 336 с.
12. Кейван І. Архетипи лісу та землі у казках Наталі Кобринської. *«Покутська трійця» й літературний процес в Україні кінця XIX – початку XX століть*. Дрогобич, 2001. С. 151–158.
13. Кіраль С. Лабіринти життєтворчості української Аріадни: нове прочитання Наталії Кобринської. *Слово і час*. К., 2018. № 9. С. 120 – 123.
14. Книш І. Смолоскип у темряві: Наталія Кобринська й український жіночий рух. Вінніпег, 1957. 302 с.
15. Коваль Г. Календарно-обрядова поезія в записах Наталії Кобринської: теми, мотиви, образи: *«Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним»*: Н. Кобринська та літературний процес кінця XIX–XX ст. *Збірник наукових праць*. Львів, 2015. С. 133–137.
16. Кравченко В. Правда і поезія в казці «Рожа» Наталії Кобринської . *«Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним»*: Н. Кобринська та літературний процес кінця XIX–XX ст. *Збірник наукових праць*. Львів, 2015. С. 101–105.
17. Кріль К. Наталія Кобринська і світ. Український жіночий рух: здобутки і проблеми. *Збірник наукових праць за матеріалами першої Всеукраїнської науково-практичної конференції 19–20 жовтня 2001 р.* Дрогобич, 2002. Вип. 1. С. 51–62.
18. Кріль К. Наталя Кобринська у співпраці з Іваном Франком. *Літопис Бойківщини: журнал*. Вид. ЗСА-Канада-Україна, 2016. Ч. 2/91 (102). С. 91–95.
19. Кріль К. Вірна справі українства. «В Галичині на перший план виступає Наталія Кобринська ...». *Перевал*. 2018. № 3–4. С. 204–213.
20. Крупка М. Емансипаційна парадигма творчості Наталії Кобринської. *«Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним»*: Н. Кобринська та літературний

процес кінця XIX–XX ст. Збірник наукових праць. Львів, 2015. С. 49–55.

21. Легкий М. Маловідомі твори Наталії Кобринської : поетика тексту. *«Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним»: Н. Кобринська та літературний процес кінця XIX–XX ст. Збірник наукових праць.* Львів, 2015. С. 37–48.

22. Лукач У.Р. Національне та жіноче питання в ідейно-політичній спадщині Наталії Кобринської. *Гілея.* 2012. № 12. С. 720–725.

23. Панченко В. Феміністка. Наталя Кобринська. *Дивослово.* 2012. № 12. С. 43–51.

24. Півень О. Наталя Кобринська та Болехів: минуле і сучасне. *«Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним»: Н. Кобринська та літературний процес кінця XIX–XX ст. Збірник наукових праць.* Львів, 2015. С. 24–26.

25. Слижук О. Світ дитини в оповіданнях Наталії Кобринської. *«Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним»: Н. Кобринська та літературний процес кінця XIX–XX ст. Збірник наукових праць.* Львів, 2015. С. 81–83.

26. Ситнік Г. До проблеми фольклоризму художнього авторського тексту Наталії Кобринської. *Міфологія і фольклор.* К., 2016. № 3-4. – С. 73 – 77.

27. Скворій Р. «В Болехові баталія ...»: нарис про Наталію. Болехів, 1997. 44 с.

28. Сокіл Н. Наукові надбання Наталії Кобринської в контексті української фольклористики. *«Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним»: Н. Кобринська та літературний процес кінця XIX–XX ст. Збірник наукових праць.* Львів, 2015. С. 127–132.

29. Страшенко О. Пані Наталя – баламутниця жінок: художньо-документальний роман про Наталю Кобринську на тлі епохи. К., 2013. 480 с.

30. Турган О. Дух часу як універсалія в творчості Н. Кобринської. *«Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним»: Н. Кобринська та літературний процес кінця XIX–XX ст. Збірник наукових праць.* Львів, 2015. С. 30–36.

31. Хомик О. «Ми поклали собі метою впливати на розвій жіночого духа ...» : сучасність ідей Наталії Кобринської. *«Йшла не тільки з духом часу, але й*

перед ним»: Н. Кобринська та літературний процес кінця XIX–XX ст. Збірник наукових праць. Львів, 2015. С. 20–21.

32. Швець А. Найбільша жінка Галицької землі, яка завжди вміла «бути собою» (до 160-ліття від дня народження Наталії Кобринської). *Слово і час*. 2015. № 10. С. 68–75.

33. Швець А. «Вона ніколи не була завзятою феміністкою». Життєтворчість Наталії Кобринської. *Дивослово*. Київ, 2020. № 4. С. 52–63.

34. Якимів Г. Роман Скворій – дослідник «Болехівської баталії» Наталії Кобринської. *«Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним»*: Н. Кобринська та літературний процес кінця XIX–XX ст. Збірник наукових праць. Львів, 2015. С. 143–148.

35. Янко Ж. Екзистенційні аспекти соціального пізнання у контексті творчості Наталії Кобринської: зб. Наук. Праць ДДПУ. Дрогобич, 2013. Вип. 31 С. 79–89.

36. Янко Ж. «Жіноче питання» в працях Наталії Кобринської. *Збірник наукових праць за матеріалами першої Всеукраїнської науково-практичної конференції 19–20 жовтня 2001 р.* Дрогобич, 2002. Вип. 1. С. 75–79.

III. Навчально-методична література

37. Власов В., Кульчицький С. Історія України 9 клас. К., 2017. 304 с

38. Геник С. Кобринська (Озаркевич). 150 видатних українок: [Енциклопедичний бібліографічний матеріал]. Івано-Франківськ, 2003. С. 94–95.

38. Календарно-тематичне планування з історії України для 9 класу за оновленою програмою. URL: <https://naurok.com.ua/kalendarno-tematichne-planuvannya-z-istori-ukra-ni-9-klas-na-2019-2020-n-r-za-onovlenoyu-programoyu-119257.html> (дата звернення 16.05. 2023)

39. Кришмарел В. Ю., Малієнко Ю. Б., Мацейків Т. І., Ремех Т. О. Актуальні питання компетентнісно орієнтованої методики навчання історії та громадянської освіти в ліцеї : методичний посібник / [Електронне видання]. К.: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 370 с.

40. Левченко Г. Визволення з лабіринту Мінотавра упереджень і забуття. Жінка з хистом Аріадни. Життєвий світ Наталі Кобринської в генераційному, світоглядному та творчому вимірах. Львів, 2018. 752 с.

41. Пометун О. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник К.: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.

42. Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі. К.: Генеза, 2006. 328 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Наталія Кобринська

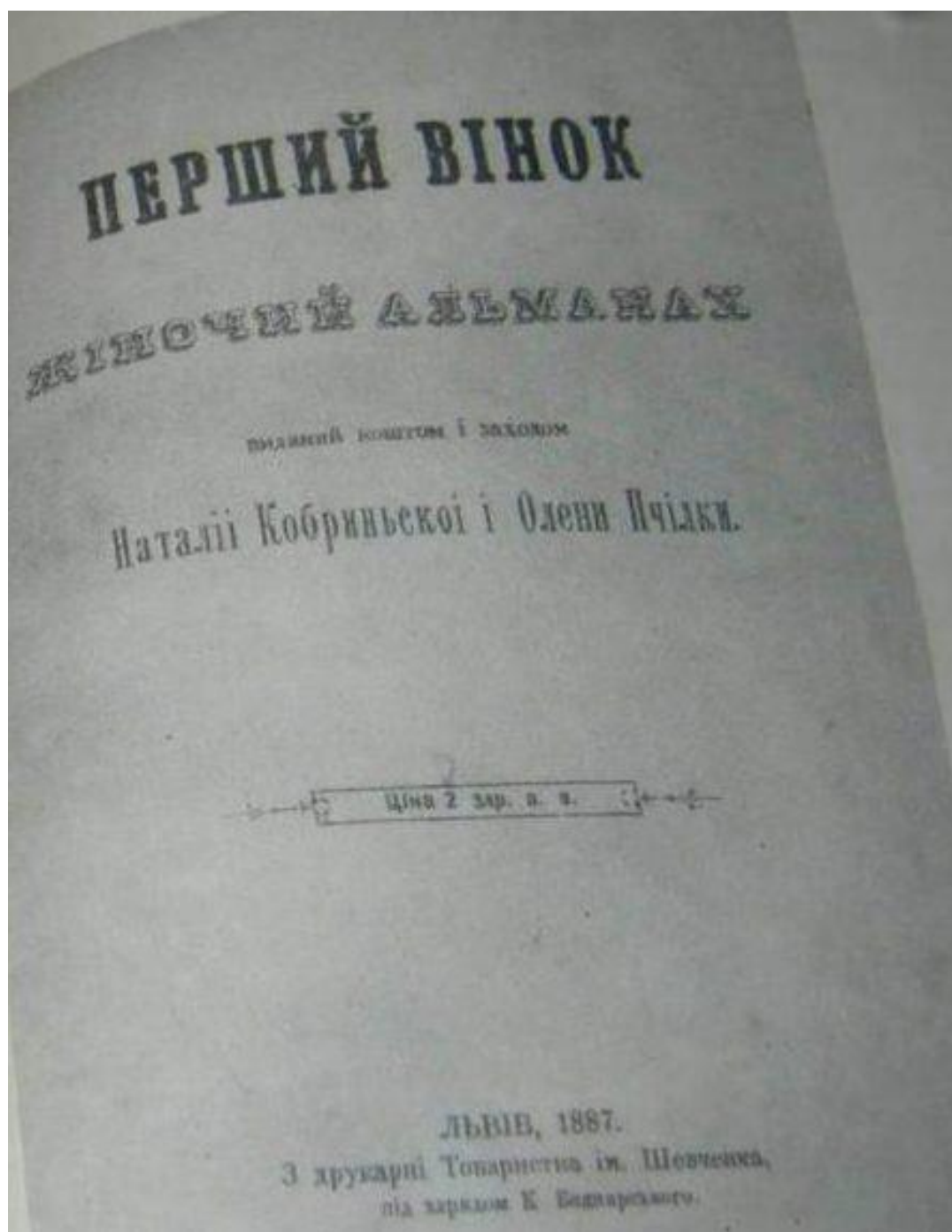
Джерело: <https://povaha.org.ua/chorna-pani-nataliya-kobrynska-rozpovidayemo-pro-zasnovnytsyu-ukrayinskogo-feminizmu/>

**Учасники та учасниці з'їзду українських письменників у Львові з нагоди
100-річчя виходу в світ «Енеїди» Котляревського, 1898 року**

Джерело: <https://povaha.org.ua/chorna-pani-nataliya-kobrynska-rozpovidayemo-pro-zasnovnytsyu-ukrayinskogo-feminizmu/>

Альманах «Перший вінок»

Джерело: <https://povaha.org.ua/chorna-pani-nataliya-kobrynska-rozpovidayemo-pro-zasnovnytsyu-ukrayinskogo-feminizmu/>

План-конспект з предмета «Історія України»

Урок 33

Дата 16.05.2023

9 клас

Тема: Наталія Кобринська – українська громадська діячка, письменниця**Мета:****навчальна:**

- пояснити учням особливості формування світогляду Наталії Кобринської / *інформаційна*
- проаналізувати становище галицьких жінок в той період; / *інформаційна*
- проаналізувати твори Н. Кобринської / *інформаційна*

розвивальна:

- закріпити знання учнів, набуті під час вивчення навчального матеріалу; / *логічна, аксіологічна, хронологічна*
- продовжити розвивати вміння роботи з історичною картою; / *просторова*
- розвивати вміння аналізувати історичні факти ; / *логічна, аксіологічна, хронологічна*
- розвивати хронологічну компетентність / *хронологічна*
- формувати вміння характеризувати історичні постаті; / *аксіологічна*
- розвивати креативне та логічне мислення / *логічна*
- розвивати навички роботи в парі або групі / *комунікативна*

виховна:

- виховувати патріотичні почуття та почуття гордості за співвітчизників/ *громадянська*
- формувати критичне мислення/ *логічна, аксіологічна*
- формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань ; / *мовленнєва*
- виховувати вміння працювати в колективі / *комунікативна*

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручник за вибором вчителя, роздатковий матеріал, відеоролик.

Основні дати: 8 червня 1851 р. – народилась Наталія Кобринська;

Листопад 1884 р. – заснування «Товариства Руських жінок» в м. Станіславів;

Червень 1887 р. – видання альманаху «Перший вінок»;

Основні терміни: фемінізм; альманах; «Товариство руських жінок» .

Основні історичні постаті: Наталія Кобринська, Іван Франко, Леся Українка, Теофіл Кобринський, Олена Пчілка, Остап Терлецький.

План уроку

1. Формування світогляду та віхи життєвого шляху.
2. Громадська діяльність.
3. Письменницька та видавнича діяльність.

Хід уроку

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організаційний	Привітання з учнями, перевірка присутніх. Побажання всім гарного настрою. 		

7 хв	II. Перевірка домашнього завдання	Перевірка домашнього завдання 	Усні відповіді Чи знаєте ви про українське національне відродження? (Так/Ні) Як ви розумієте поняття «українське національне відродження»? Які події або явища ви вважаєте найважливішими для українського національного відродження? Які видатні діячі, на вашу думку, внесли найбільший вклад у українське національне відродження? Чому вважаєте, що українське національне відродження має	
------	---	--	---	--

			важливе значення для сучасної України? Чи вважаєте ви, що українське національне відродження все ще триває? Чому? Чи знайомі ви з якими-небудь сучасними ініціативами або рухами, спрямованими на підтримку українського національного відродження?	
3 хв	III. Мотиваційний етап	«Я через літературу дійшла до розуміння жінки в суспільстві» Н. Кобринська 	Перегляд відеоматеріалу https://www.youtube.com/watch?v=KAbCaEU2Vtk	Культурна

2 хв	IV. Актуалізаційний етап		1. Яку епоху ми зараз вивчаємо?(Учень) 2. Які характерні риси цієї епохи?(Учень)	<i>Хронологічна</i>
20 хв	V. Етап вивчення нового матеріалу	Формування світогляду та вибір життєвого шляху Наталією Кобринською було значущим і складним процесом. Її світогляд і життєвий шлях були визначені кількома факторами: Літературна творчість: Наталія Кобринська була відома своїми літературними творами, в яких вона висвітлювала соціальні проблеми, права жінок та роль гендерної рівності. Ці твори не лише відображали її власний світогляд, а й впливали на	Дискусія 1. Які бар'єри стояли на шляху жінок у минулому щодо досягнення рівності та справедливості? 2. Які досягнення Наталії Кобринської вам здаються найважливішими? 3. Чому боротьба за права жінок та соціальну справедливість є актуальними й сьогодні? 4. Які кроки ми можемо зробити, щоб	<i>Інформаційна</i> <i>Аксіологічна</i> <i>Мовлення</i>

		формування світогляду читачів. Громадська діяльність: Кобринська була активною громадською діячкою, яка виступала за права жінок, освіту, культуру та соціальну справедливість. Її активність в соціальній сфері вплинула на формування її світогляду, підсилила її переконання та допомогла знайти своє місце в суспільстві. Фемінізм: Наталія Кобринська була відомою феміністкою свого часу. Вона прагнула до рівності між чоловіками та жінками, боролася за жіночі права та розбивала стереотипи. Феміністичний погляд на світ сильно вплинув	підтримати ці принципи у сучасному світі? Кросворд Горизонтально: 1. Рідне місто Наталії Кобринської. 2. Роки життя Наталії Кобринської. 3. Псевдонім, під яким вона писала свої вірші. 4. Твір Наталії Кобринської, в якому вона оспівує красу України та український народ. Вертикально:	<i>Просторова</i> <i>Хронологічна</i>
--	--	---	--	---

		на її світогляд і вибір життєвого шляху. Соціальне оточення: Контакт з іншими інтелектуалами, письменниками та активістами впливав на формування світогляду Кобринської. Обмін ідеями, дискусії та спільна робота з іншими людьми допомагали їй розширювати свої знання, усвідомлювати проблеми суспільства та розвивати власні погляди. У результаті цих факторів, Наталія Кобринська сформувала світогляд, заснований на принципах гендерної рівності, соціальної справедливості та самореалізації. Вона присвятила своє життя боротьбі за права жінок	1. Поховання Наталії Кобринської. 2. Одна з тем, яку поетеса часто розглядала в своїх віршах. 3. Мова, на якій писала свої твори Наталія Кобринська. 4. Збірка віршів Наталії Кобринської, видана у 1919 році.	
--	--	---	---	--

		та соціальну справедливість, і це визначило її життєвий шлях.		
6 хв	VI. Систематизація знань		УСНІ ВІДПОВІДІ Як ви оцінюєте внесок Наталії Кобринської у розвиток української культури та жіночого руху? (учень) Чи можна назвати Наталію Кобринську видатною українською жінкою? (учень) Що нового ви дізналися про Наталію Кобринську? (учень) Які події або вчинки Наталії Кобринської вас найбільше вразили? (учень)	

3 хв	VII. Висновки	Отже, на цьому уроці ми дізналися хто така Н. Кобринська. Вона була активною учасницею жіночого руху і змогла вплинути на свідомість суспільства щодо проблем жінок, пропагувала ідею рівних можливостей та гендерної рівності, що стимулює учнів розглядати власні можливості та використовувати їх на повну силу. Творчість Наталії Кобринської, така як її поезія, романи та есе, відображала її уявлення про світ і проблеми, які виникають в суспільстві. Це нагадує учням, що кожна людина має унікальний голос і може використовувати його,		
------	------------------	---	--	--

		щоб висловити свої ідеї та впливати на інших.		
1 хв	VIII. Домашнє завдання		Написати есе на тему: «Роль Наталії Кобринської у розвитку жіночого руху в Україні»	